

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Valletta, Malta's hoofdstad. Een
bijdrage over Malta's strategische
betekenis, toen en nu, op blz. 223

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: A. G. D. van Osch
Beringlaan 13, 2803 GA Gouda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
generaal-majoor der genie
p/a Defensieeergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

ir. J. W. van Bommel
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis
hoofd Sectie Mil. Geschiedenis KL

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht 200

Editoriaal:
De MCCD-conceptie ... nu al verouderd? 201

prof. dr. A. van Staden:
Veiligheidsbeleid in een veranderende wereld 203

jhr. J. H. de Jonge:
Islamitisch reveil 209

G. M. Bergsma en P. C. Berlijn:
De zuidflank van de NAVO en het Turks-Griekse conflict 216

J. C. A. C. de Vogel:
Malta's strategische betekenis toen en nu 223

P. H. Smeets:
De militair-strategische situatie van Indonesië 230

Boeken 238

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cf VS 2-1100

KL-order (CLAS/BSL) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL-publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B schoonmaakartikelen (900814).

KL-med. (BLS) 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd (901001).

KL-med. (CLAS/BLS) 85.2. Facsimileberichten (901001).

KL-order (DEBKL) 04.8/15. Procedure rapporten accountantsdienst (901001).

KL-order (DEBKL) 55.3/2. Informatieverstrekking aan de algemene rekenka-

mer (901001).

KL-order (LAS) 78.554. Brevetten voor militaire parachutisten (901001).

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (901001).

KL-order (CLAS) 45/1. Het beheersen van het energieverbruik (910123).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomstdata, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zijn in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

In mei houdt de vereniging twee bijeenkomsten in de Ronde zaal van het Defensievoorzichtingscentrum, Korte Houtstraat 21, Den Haag.

7 mei: **Optreden EG-monitormissie in Joegoslavië**
Gastprekers bgen J.C. Kusters en bgen G. Eleveld

26 mei: **Political and military aspects of security in the Mediterranean basin**

Gastpreker gen Luigi Caligaris

Zaal open 19 uur. Aanmelding: tel. (015)15 27 00, tijdens werkuren.

Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog (901108).

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-55. Memorandum voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.; uitg. 1 feb 1991). Enkele geconstateerde tekortkomingen tijdens de introductie van het Zodiac-fase 3-systeem bij de gebruikers maakten een 2e druk noodzakelijk.

IK 11-1. Elektronische bescherming (2e dr.). Gewijzigde inzichten en naamgeving op eov-gebied (MC 64, NATO EW Policy) hebben een nieuwe opzet van IK 11-1 noodzakelijk gemaakt.

VS 11-55. Handleiding voor abonnees van het legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.). Ten behoeve van de beproeving, de opleiding en voor de ontwikkeling tot een definitief voorschrift is in 1988 de voorlopige richtlijn VR 11-55 uitgegeven. In VS 11-55 zijn de commentaren op VR 11-55 verwerkt die bij beproevingen naar voren zijn gekomen. Ook is het commentaar op de VR van de gebruikers tijdens oefeningen geëvalueerd en verwerkt. VS 11-55, 2e dr., is vastgesteld door LAS/SSOV, d.d. 17 april 1991, nr SSOV/3253. Hiermee vervalt de 1e druk, uitgegeven als VR 11-55.

De MCCD-conceptie... nu al verouderd?

In de vorige aflevering van de Militaire Spectator is op blz. 153-166 een artikel gepubliceerd waarin een aantal opmerkingen is gemaakt en problemen zijn gesignaleerd met betrekking tot de uitvoering van de MCCD-conceptie.* De vermelde vraagpunten zijn gebaseerd op ervaringen, opgedaan tijdens twee staf oefeningen, waarbij volgens deze conceptie werd geoefend.

De operationele uitgangspunten die de basis voor deze conceptie vormen, zijn geformuleerd door de vorige Commander in Chief Central Europe (Cincent), de Duitse generaal von Sandrart. Tot de uitgangspunten behoort de veronderstelling, dat de Sovjet-Unie na het terugtrekken van de troepen uit Oost-Europa en de uitvoering van het CSE-verdrag, voldoende capaciteit zal behouden om — na enkele maanden van voorbereiding — een beperkt strategisch offensief in westelijke richting uit te voeren. Een offensief op meer fronten wordt in deze conceptie pas mogelijk geacht na een voorbereidingstijd van één, twee, of mogelijk nog meer, jaren. In de Defensienota 1991 is eveneens van deze veronderstelde mogelijkheden van de Sovjet-Unie uitgegaan.

* MCCD = *Mobile counter concentration defence* (Mobiël contra-concentratiedefensief).

De MCCD-conceptie beschrijft een mogelijke wijze van optreden van de NAVO-strijdkrachten in Centraal-Europa, in het geval dat de Sovjet-Unie zou overgaan tot het uitvoeren van een beperkt strategisch offensief. Naar verwachting zou dat offensief slechts op één front kunnen worden uitgevoerd. Met de MCCD-conceptie wordt beoogd een offensief optredende tegenstander met één of meer legerkorpsen tot staan te brengen en vervolgens door middel van een enkele of dubbele omvatting (of omtrekking) te verslaan. Deze omvatting (of omtrekking) zou minimaal met één, maar waarschijnlijk met meer legerkorpsen moeten worden uitgevoerd om de operatie te doen slagen. Een dergelijke operatie zou overigens slechts succes kunnen hebben, indien de land- en de luchtmacht geïntegreerd optreden.

De mogelijke assen, waarover een tegenstander het offensief zou kunnen voeren, worden voor een belangrijk deel bepaald door de geografie van Centraal-Europa. Gegeven de lokaties en de gevechtskracht van de hiervoor beschikbare NAVO-strijdkrachten ligt het voor de hand, dat voor elk van de mogelijke aanvalsassen operatieplannen worden ontwikkeld met een min of meer vaste verdeling van uit te voeren taken. Een dergelijke benadering biedt voordelen uit het oogpunt van o.m. opleiding, oefening en logistieke ondersteuning, maar de kans dat zulks tot sjabloonmatig handelen leidt wordt wel groot. Om een dergelijke verstarring te voorkomen en de nodige flexibiliteit te behouden, zullen de planning en de voorbereiding voor deze scenario's moeten zijn gericht op het kunnen uitvoeren van meer dan één taak in verschillende delen van het Europese operatietoneel.

Inmiddels bestaat de Sovjet-Unie niet meer. Het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) blijkt (nog) niet de samenhang te bezitten die de Sovjet-Unie in het verleden vertoonde. Dat gebrek aan samenhang heeft ook betrekking op de strijdkrachten. De onderlinge verschillen tussen de leden van het Gemenebest blijken zo groot te zijn, dat van gezamenlijke strijdkrachten waarschijnlijk geen sprake zal zijn. Het onderlinge wantrouwen en de wederzijdse gebiedsaanspraken zouden wel eens tot resultaat kunnen hebben, dat de strijdkrachten van de deelstaten primair zullen worden bestemd voor

het waarborgen van de zelfstandigheid en om gebiedsaanspraken van anderen af te wijzen.

Het vermogen om een beperkt strategisch offensief in westelijke richting uit te voeren, lijkt daardoor sterk verminderd. Dat geldt óók voor de grootste deelstaat van het GOS, de Russische Federatie. Ongetwijfeld heeft dat land, met ongeveer 150 miljoen inwoners, een omvangrijke industrie en veel bodemschatten, een grote potentiële macht. De interne problemen op bestuurlijk en economisch gebied zijn momenteel zo groot, dat het militaire vermogen snel in omvang en kracht afneemt. Bovendien is door de onafhankelijke positie van de Oekraïne, Wit-Rusland en de Baltische landen een extra buffer ontstaan, waardoor de afstand tot Centraal-Europa aanzienlijk is vergroot.

Uit het vorenstaande kan worden geconcludeerd, dat zelfs een beperkt strategisch offensief in de nabije toekomst nog minder waarschijnlijk is geworden dan het al was. In het verlengde hiervan zou de conclusie kunnen worden getrokken, dat ook de MCCD-conceptie voor de eerstkomende jaren nauwelijks nog opportuun is.

Het koppelen van de MCCD-conceptie aan uitsluitend een dreiging uit oostelijke richting geeft wel het kader aan waarin deze conceptie tot stand is gekomen, maar laat de benadering die daarbij is gevolgd en de elementen waaruit de conceptie is samengesteld buiten beschouwing. Die benadering is overigens reeds oud en in het verleden vele malen, met soms wisselend succes, toegepast. Het vertragen en

tot stoppen dwingen van de hoofdmacht van een aanvallende tegenstander en deze vervolgens op de flanken — althans op een zwakke plaats — aangrijpen en vernietigen, heeft niet alleen in het verleden plaatsgevonden, maar ook in de moderne tijd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog (Stalingrad, Noord-Afrika), Korea (landing bij Inchon), Jom-Kippoer-oorlog (overtocht Israëli's over Suez-kanaal) en in de recente Golf-oorlog is deze conceptie met succes toegepast om het initiatief te herwinnen. De MCCD-conceptie is dus een vorm van optreden, die niet uitsluitend in Europa tegen een vermeend offensief van de Russen bruikbaar is. Uitgaande van een defensief optreden en een economisch gebruik van middelen zal bij elk gewapend conflict de inzet van de militaire middelen volgens deze conceptie moeten worden overwogen. De tactisch-operationele uitgangspunten van de MCCD-conceptie zijn daarom zeker niet verouderd en zullen ook in de toekomst hun waarde behouden.

Voor commandanten, staven en eenheden houdt dat in, dat niet uitsluitend de aandacht moet zijn gericht op een mogelijke inzet in Centraal-Europa. Het zwaartepunt in de opleiding en oefening dient dan ook te liggen in het verkrijgen van vaardigheden om de verschillende taken, die voortvloeien uit de toepassing van deze conceptie, te kunnen uitvoeren. Het richten van de aandacht op een bepaald operatiegebied is daarbij voorshands niet nodig.

Gelet op de bredere strekking van de MCCD-conceptie blijven de opmerkingen in het eerder aangehaalde artikel dus van belang.

Veiligheidsbeleid in een veranderende wereld

De huidige wereldsituatie biedt een fascinerende aanblik. De fundamentele verschuivingen die speciaal in Oost-Europa en de voormalige Sovjet-Unie in de afgelopen drie jaar hebben plaatsgevonden waren *onvoorspelbaar* omdat ze *onvoorstelbaar* waren. Wij zijn getuigen geweest van een revolutionaire omwenteling die niet is voortgekomen uit een oorlog en die evenmin gepaard is gegaan met massaal geweld en bloedvergieten. De communistische machthebbers ter plaatse raakten ten prooi aan een politieke geloofscrisis. Ze vertrouwden hun eigen aanspraken op macht niet meer en waren in elk geval niet langer bereid deze met fysiek geweld te beschermen. Dat is nogal uniek in de geschiedenis.

De ontbinding van de Sovjet-Unie maakte definitief een einde aan de naoorlogse bipolaire orde. Er is geen reden deze orde met terugwerkende kracht te verheerlijken of te idealiseren. Daarvoor vertoonde ze te veel kwalijke kanten: onderdrukking van de volkeren die onder de communistische heerschappij waren gebracht, geldverslindende bewapeningsinspanningen alsmede een verwording van de internationale omgangsvormen. Maar tegelijk bracht die orde overzichtelijkheid en voorspelbaarheid, kortom stabiliteit. Partijen wisten waar ze aan toe waren en wat ze aan elkaar hadden. Weloverwogen bleven ze uit de buurt van de drempel van conflicten die tot nucleaire escalatie konden leiden. Men was veroordeeld rekening met elkaar te houden.

Welke orde zal in de plaats van de oude orde treden? Een Pax Americana, een orde die is ge-

grondvest op het leiderschap van de Verenigde Staten? Zeker, de VS zijn de enig overgebleven supermogendheid. Maar tegelijk is dat land *super pauper*, het grootste schuldenland ter wereld. Behalve het probleem van de grote financieel-economische kwetsbaarheid van de VS moet zeer worden betwijfeld of het Amerikaanse volk in meerderheid bereid zal zijn de offers te brengen die nodig zijn om de Amerikaanse regering in staat te stellen als leider van de gehele wereldgemeenschap op te treden. De huidige stemming in de VS tendeeft eerder in de richting van prioriteit voor de oplossing van binnenlandse problemen: *America first*. Ook president Bush zal zich, indien hij naar verwachting in november a.s. wordt herkozen, niet kunnen veroorloven dit opinie-klimaat geheel te negeren, al was het alleen maar omdat zijn positie in het Congres naar alle waarschijnlijkheid verder wordt verzwakt.

Indien een Pax Americana geen reële mogelijkheid is, kan dan misschien een nieuw stelsel van machtsevenwicht worden georganiseerd? Een stelsel dat is gebaseerd op verscheidene machtskernen en dat een zekere overeenkomst vertoont met de multipolaire machtsbalans uit de 18e en 19e eeuw? Hiervan kan echter geen sprake zijn zolang bv. de Europese Gemeenschap en Japan niet bereid of in staat zijn op veiligheidspolitiek terrein verantwoordelijkheden te aanvaarden die in overeenstemming zijn met hun economische gewicht. Hoewel de geschiedenis in het algemeen laat zien dat een toeneming van economisch machtspotentieel leidt tot vergroting van militaire kracht (en omgekeerd), kunnen er bijzondere omstandigheden van binnenlandse of nationale aard zijn die het veronderstelde verband minder vanzelfsprekend maken. Behalve hegemonie en machtsevenwicht blijft er nog een mogelijkheid over om te komen tot een nieuwe internationale orde: versterking van de VN tot een effectief systeem van

De schrijver is hoogleraar in de leer der internationale betrekkingen aan de Rijksuniversiteit te Leiden alsmede voorzitter van de Adviesraad Vrede en Veiligheid. Dit artikel bevat de tekst van een voordracht, gehouden voor het symposium „Maatschappij en krijgsmacht“, in de legerplaats Oirschot op 5 maart 1992.

collectieve veiligheid. Hierop kom ik nog terug. Eén ding lijkt mij in elk geval duidelijk: het stelsel van internationale betrekkingen bevindt zich momenteel in een overgangsfase. Transformaties, ook in de internationale politiek, worden dikwijls gekenmerkt door spanningen en onzekerheid. De zichtbare vijand, i.c. de Sovjet-Unie, is verdwenen, maar veiligheidsrisico's zijn gebleven en, getuige op een herleving van het nationalisme in sommige delen van de wereld, wellicht zelfs vergroot. Weinig geruststellend is dat tegenover de drastische reducties van de kernwapenarsenalen van de VS en de voormalige Sovjet-Unie een toenemend proliferatiegevaar is komen te staan. Wij zullen ons helaas moeten instellen op een wereld waarin niet 5 tot 7 staten over kernwapens beschikken, maar 15 à 20. Tegen deze achtergrond verdienen plannen om te komen tot een SDI-achtig afweersysteem (*Global protection against limited action strikes*) waaraan door zoveel mogelijk landen wordt deelgenomen, ondersteuning. Laat ik deze inleiding afsluiten met te zeggen dat wij voor de niet geringe opgave staan in onze samenleving steun te vinden voor een veiligheidspolitiek die zich moet instellen op een tegenstander die niet bij voorbaat vaststaat, die in zekere zin anoniem is geworden. Hier ligt het grote verschil met de achter ons liggende periode.

Veiligheidsscenario's

In welke situaties kan de inzet van de Nederlandse strijdkrachten geboden of wenselijk zijn? Het lijkt mij nuttig vier verschillende gevallen te onderscheiden:

- 1 een rechtstreekse bedreiging van het grondgebied van Nederland en van de landen waarmee Nederland een bondgenootschappelijke relatie onderhoudt;
- 2 een zodanige aantasting van vitale belangen van ons land dat de Nederlandse samenleving wordt ontregeld (bv. het blokkeren van de aanvoer van olie uit het Midden-Oosten);
- 3 ernstige schendingen van de internationale rechtsorde, anders dan in het eerste geval bedoeld (het voorkómen en bestraffen van onuitgelokte agressie, in beginsel overal in de wereld);
- 4 humanitaire interventie naar aanleiding van stelselmatige en grove schendingen van mensenrechten en/of genocide in een bepaald land.

In deze opsomming passen enkele kanttekeningen van volkenrechtelijke aard. Het tweede en vierde scenario roepen vragen op van juridische toelaatbaarheid en rechtmatigheid. Het recht op individuele en collectieve zelfverdediging ex art. 51 Handvest VN, waarnaar zo vaak wordt verwezen, is een geclausuleerd, beperkt recht. Van dit recht mag alleen gebruik worden gemaakt zolang de Veiligheidsraad niet in staat is gebleken „de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid” te nemen. Bovendien heeft het recht alleen betrekking op situaties waarin sprake is van een gewapende aanval. Het kost weinig moeite in te zien dat vitale belangen ook op andere manieren kunnen worden aangetast dan door een gewapende aanval. Men denke bv. aan subversie, terrorisme, revolutionair geweld, alsmede politieke chantage. De kritiek die in ons land binnen en buiten het parlement is uitgeoefend op een passage in de Defensienota waarin wordt gesproken over de noodzaak „wezenlijke economische belangen” te behartigen, geeft aan hoe gevoelig deze taak ligt. Het lijkt echter goed erop te wijzen dat de publieke houding sterk afhankelijk is van de situatie die zich in concreto voordoet. Wanneer de Nederlandse bevolking aan den lijve zou ondervinden welke gevolgen een verstoring van de economie als gevolg van een vijandig optreden van een bepaald land of een bepaalde groepering zou hebben voor het dagelijkse leven, dan hoeft men niet verbaasd te zijn dat een Nederlands kabinet in gebreke wordt gesteld voor het uitblijven van passende maatregelen. Het omgekeerde kan men verwachten bij schendingen van de internationale rechtsorde. Als abstract ideaal ontmoet de handhaving van de rechtsorde in de wereld bijna automatisch steun. Indien evenwel mensenoffers moeten worden gebracht om de agressie tegen een land ongedaan te maken, kan de aanvankelijke verbale steun gemakkelijk omslaan in oppositie.

Het scenario van de humanitaire interventie is nog steeds omstreden omdat het een inbreuk vormt op het klassieke leerstuk van de soevereiniteit van staten resp. het beginsel van de niet-inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van een land (zoals herbevestigd in art. 2, lid 7 HVN). Niettemin zijn de heersende rechtsopvattingen ter zake zo in beweging, dat is te voorzien dat het middel van de humanitaire interventie, mits gesanctio-

neerd door een besluit van de volkerenorganisatie, op niet al te lange termijn voldoende wordt gelegitimeerd. Er bestaat reeds een belangrijk precedent in de vorm van het door de Veiligheidsraad goedgekeurde optreden van een aantal landen (waaronder Nederland) in het noorden van Irak ter bescherming van de Koerden.

Wat is er te zeggen over de waarschijnlijkheid waarmee de vier scenario's zich zullen voordoen? Er zijn redenen om aan te nemen dat het eerste scenario (bedreiging van de territoriale integriteit van Nederland en van de bondgenoten) het minst waarschijnlijk is. Zelfs in een *worst case*-scenario van een Rusland dat zijn reusachtige economische problemen heeft overwonnen maar in een radicaal-nationalistische richting is afgegleden, is moeilijk in te zien hoe West-Europa zou kunnen worden bedreigd. Veelbetekenend is het dat in een nogal geruchtmakend Pentagon-rapport dat in februari jl. in de openbaarheid kwam en waarin in veler ogen op nogal alarmistische wijze zeven conflictscenario's in kaart worden gebracht, geen enkele aanval wordt voorzien op het bestaande NAVO-verdragsgebied.

De rol van de NAVO en de Verenigde Naties

Wanneer sombere plannenmakers van het Pentagon, naarstig op zoek naar spanningsgebieden in de wereld (vermoedelijk teneinde defensiebezuignigers in het Congres te beïnvloeden), kennelijk geen aannemelijk aanvalsplan tegen de NAVO kunnen bedenken, dan kan de vraag niet uitblijven naar de bestaansgronden van het Atlantische bondgenootschap in de toekomst. Over één ding kan geen misverstand bestaan: de NAVO heeft in het verleden een belangrijke bijdrage geleverd aan de stabiliteit in Europa. Niemand kan met zekerheid zeggen of er enig moment in de naoorlogse geschiedenis is geweest waarop de voormalige Sovjet-Unie van plan was West-Europa onder de voet te lopen (of in een mildere voorstelling: dienstbaar te maken aan haar doelstellingen). Maar het risico dat een weerloos Westen zich zou hebben uitgeleverd aan de genade van totalitaire machtshebbers die beschikten over een ongeken- de hoeveelheid wapens, was voldoende groot om de geleverde inspanningen ten volle te rechtvaardigen. Het bondgenootschap nadert een kruispunt.

Waar staat de NAVO? Gaat zij voort als klassieke alliantie en bereidt zij zich voor op het afweren van agressie van *buiten*? Of is zij bereid door een uitbreiding van haar ledental met landen van Midden- en Oost-Europa zich om te vormen tot een organisatie van collectieve veiligheid, die primair zorg draagt voor het behoud van de vrede *tussen* haar leden? In het eerste geval slaagt zij waarschijnlijk erin de geïntegreerde militaire structuur overeind te houden, maar is zij weinig relevant (een oplossing op zoek naar een probleem). In het tweede geval kan zij wel meehelpen conflicten te voorkomen, maar loopt zij het risico dat de militaire organisatie wordt uitgehold. De goede verstaander heeft begrepen dat hier een zekere overeenkomst bestaat met het dilemma „uitbreiding” of „verdieping” bij de Europese Gemeenschap. Een uitweg uit dit dilemma zou kunnen zijn landen van Midden- en Oost-Europa wel veiligheids- garanties te bieden, maar ze — in elk geval voorlopig — *buiten de militaire organisatie te houden*. Tegen deze oplossing kan worden ingebracht dat veiligheidsgaranties het bondgenootschap verplichten tot automatische bijstand en kunnen verwikkelen in onoverzichtelijke grensconflicten (bv. tussen Polen en de Oekraïne), waarbij het moeilijk is ondubbelzinnig partij te kiezen. Om dan nog maar te zwijgen over de mogelijkheid dat een uitzichtloze strijd moet worden gevoerd. Daarom verdient een andere weg serieuze overweging: een toenadering tussen de NAVO en de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE). Er zijn nog maar weinigen die geloven in de mogelijkheid en wenselijkheid van het oprichten van een eigen militair apparaat voor de CVSE. Niettemin kan dat instituut een nuttige politieke functie vervullen en tot op zekere hoogte doet het dat ook al. Wat ligt er meer voor de hand dan een soort werkverdeling tussen NAVO en CVSE? De CVSE zou kunnen vaststellen of in bepaalde conflict-situaties in Europa aanleiding bestaat tot militair ingrijpen en tevens zorgen voor de collectieve legitimatie van zo'n ingrijpen. De NAVO zou als een soort militair facilitair bedrijf kunnen worden belast met de uitvoering van operaties. Uiteraard zou het bondgenootschap vrij moeten zijn al dan niet gehoor te geven aan een oproep van de CVSE. Overigens is de kans slechts theoretisch dat de CVSE iets zou willen wat de NAVO niet aanstaat. ▷

Wat moet er gebeuren om de aangegeven weg begaanbaar te maken? Wat de NAVO betreft niet veel. Zij die menen dat deze organisatie niet buiten haar verdragsgebied mag of kan optreden, hebben de tekst van het Noordatlantische verdrag niet (goed) gelezen. Het staat de NAVO-landen vrij als NAVO op te treden waar hun dat goeddukt. Wel is de militaire-bijstandsverplichting beperkt tot het Noordatlantische gebied, maar dat behoeft geen probleem op te leveren indien sprake is van een duidelijke *politieke* verbintenis van de aangesloten landen. Daarentegen zou de CVSE een aantal veranderingen moeten ondergaan. In de eerste plaats zou de regel van consensus bij de besluitvorming moeten worden doorbroken. Het is een ongerijmdheid dat bij de CVSE (thans 48 leden) in dit opzicht strengere eisen gelden dan bv. bij de Verenigde Naties (thans 175 leden). In de tweede plaats is het nodig een soort Europese Veiligheidsraad te creëren om een speciale verantwoordelijkheid te leggen bij de grotere Europese landen alsmede de VS. Men zal voor lief moeten nemen dat die landen een vetorecht zullen opeisen.

De hier bepleite oplossingen bieden zeker geen absolute garantie voor het voortbestaan van de NAVO. Zij verkleinen echter wel de kans dat zij ten onder gaat bij gebrek aan een zichtbare functie.

Vervolgens enkele opmerkingen over de rol van de Westeuropese Unie. Door de besluitvorming van de Europese top in Maastricht afgelopen december heeft de WEU een onmiskenbare opwaardering ondergaan. In het verdrag betreffende de Europese Unie is immers vastgelegd dat deze organisatie een „integreerend deel” uitmaakt van de ontwikkeling van de Europese Unie. Deze kan de WEU verzoeken besluiten en maatregelen die gevolgen op defensiegebied hebben uit te werken en ten uitvoer te leggen. Overigens dient men de rol van de WEU vooral te zien in samenhang met de gevoelige verhouding tussen West-Europa en de VS. Enerzijds moeten militaire inspanningen in het kader van de WEU zijn gericht op het leveren van een bijdrage aan de transatlantische lastenverdeling (*burden sharing*), anderzijds kan men ze ook zien als een vorm van herverzekering voor het geval de Amerikanen Europa onverhoopt de rug zouden toekeren. Overigens zou de WEU ook een functie kunnen vervullen in het tweede con-

flictsscenario: de bescherming van vitale nationale belangen.

In de huidige wereldsituatie verdient de rol van de Verenigde Naties meer dan voorbijgaande aandacht. Die rol zal vermoedelijk belangrijker worden; zelfs zozeer dat in het Nederlandse veiligheidsbeleid de VN vermoedelijk een plaats zullen gaan innemen die gelijkwaardig is aan die van de NAVO. In het verleden is de bijdrage van de volkerenorganisatie aan de handhaving van vrede en veiligheid nogal beperkt en bescheiden geweest. Ten aanzien van conflicten was haar optreden (voor zover daarvan al sprake was) eerder reagerend dan anticiperend. Zij probeerde niet zozeer te voorkomen dat een conflict *überhaupt* zou uitbreken alswel te vermijden dat het *opnieuw* zou uitbreken. Zij koos geen partij en bediende zich (behoudens tijdens het militaire conflict in Korea) van het instrument van *peace-keeping* in plaats van toepassing van militaire dwangmaatregelen (*law enforcement*). Militaire eenheden werden tussen de strijdende partijen geplaatst.

Te voorzien is dat in de toekomst een sterkere nadruk zal worden gelegd op het aspect van de preventieve diplomatie en dat in dat verband ook een ruimer gebruik zal worden gemaakt van art. 39 HVN, waarin niet alleen wordt gesproken over „vredebreuk of daad van agressie” maar ook over een „bedreiging van de vrede”. Deze laatste formulering verschaft de Veiligheidsraad de mogelijkheid in te grijpen wanneer internationale spanningen gaan oplopen. Dat ingrijpen kan variëren van het zenden van waarnemers tot het sturen van *tripwire forces*. Indien de VN op het stuk van de vredeshandhaving inderdaad een verdere positieve ontwikkeling zouden doormaken, moet men ook rekening houden met de mogelijkheid dat serieuze pogingen worden ondernomen art. 43 HVN, dat als gevolg van de Oost-Westtegenstelling een dode letter is gebleven, te gaan toepassen. Volgens dit artikel nemen

... alle leden van de Verenigde Naties de verplichting op zich aan de Veiligheidsraad, op diens oproep en krachtens een of meer bijzondere overeenkomsten, gewapende strijdkrachten ter beschikking te stellen. . .

Voor het geval dat ook Nederland voor de vraag komt te staan een overeenkomst met de VN af te sluiten, lijkt het mij verstandig reeds nu te gaan nadenken over de inhoud daarvan. Belangrijke

punten kunnen in dit verband zijn: parlementaire instemming met uitzending van troepen, de financiering en een billijke verdeling van risico's onder de landen die onder gezag van de volkerenorganisatie aan een militair conflict deelnemen.

Mag men zo optimistisch zijn de verwachting te koesteren dat VN in staat zullen zijn de grondslag van een nieuwe wereldorde te vormen? Een stelsel van collectieve veiligheid (één voor allen, allen voor één), dat met succes agressie in elk deel van de wereld zal voorkomen of bestrijden? Wie dat gelooft trekt wel een heel zware wissel op de overtuiging bij politieke leiders en burgers dat de wereldvrede ondeelbaar is. Zolang mensen in werkelijkheid wel degelijk een verschil maken tussen een bedreiging van hun onmiddellijke omgeving en een bedreiging ver weg en dus niet bereid zijn het hoogste offer te brengen indien hun eigen existentie niet op het spel staat, is het ideaal van collectieve veiligheid, althans op wereldschaal, niet erg realistisch. Er zou al heel wat zijn gewonnen wanneer in het kader van de VN een permanente troepenmacht kon worden gevormd om niet *alle* maar in elk geval *bepaalde* conflicten de baas te kunnen.

Taken voor de krijgsmacht

Het Nederlandse leger dient zich voor te bereiden op drie hoofdtaken:

- 1 het verlenen van humanitaire bijstand;
- 2 het leveren van een bijdrage aan crisisbeheersing en vredeshandhaving;
- 3 het leveren van een bijdrage aan het herstellen van de vrede in die situaties waarin agressie heeft plaatsgevonden.

In de voorkomende gevallen zal de Nederlandse krijgsmacht die taken steeds te zamen met andere landen en in wisselende internationale samenwerkingsverbanden moeten uitvoeren. In het ene geval zal de NAVO het meest aangewezen kader zijn, in het andere ligt optreden in VN-verband meer voor de hand. Het Nederlandse leger van de toekomst zal een niet al te omvangrijke doch hoogwaardige organisatie dienen te zijn. Er zal geen behoefte meer bestaan aan een groot, mobilisabel leger.

De krijgsmacht zal het moeten hebben van zeer goed opgeleid personeel, dat het vermogen heeft

tot improviseren en dat zich snel kan aanpassen aan veranderende omstandigheden; dat, kortom, flexibel en multi-inzetbaar is. Hoe dient de personele samenstelling te zijn? Gelet op de hoge eisen van professionaliteit en gezien de waarschijnlijkheid dat veelvuldig buiten Europa zal moeten worden opgetreden, geniet m.i. een krijgsmacht met een „mix” van beroepspersoneel en kort-verbandvrijwilligers de voorkeur. Er bestaat vooralsnog echter volstrekt geen zekerheid dat voldoende vrijwilligers kunnen worden geworven. De lopende recruteringscampagne voor de luchtmobiele brigade is een interessante toetssteen. Wanneer handhaving van de dienstplicht onvermijdelijk blijkt te zijn, dienen dienstplichtigen om redenen van rechtvaardigheid een toereikende materiële beloning te ontvangen, al dan niet aangevuld met niet-militaire opleidingsfaciliteiten. Het is maatschappelijk immers moeilijk te verdedigen dat slechts een kleine minderheid van de weerbare Nederlandse jongeren metterdaad wordt opgeroepen. Een verdere verkorting van de dienstplicht tot bv. zes maanden zou de slechtste van alle mogelijkheden zijn. Een korte dienstplicht past alleen bij een militeleger (zoals bv. het Zwitserse), dat is geënt op een strategie van territoriale verdediging. Zo'n strategie zou in de huidige en toekomstige veiligheidssituatie een oefening zijn in futiliteit.

Afsluiting

In de internationale veiligheidssituatie heeft een fundamentele ommekeer plaatsgevonden. De grote, massale dreiging uit het oosten is verdwenen. Opgelucht kan worden gezegd dat wij niet meer in angst voor de grote beer in het bos hoeven te leven. Tegenover de voelbare dreiging van toen staan de ongrijpbare veiligheidsrisico's van nu. Ik herhaal: dat maakt het niet gemakkelijker een stevig draagvlak voor het veiligheidsbeleid in onze samenleving te vinden. Een draagvlak dat in een levende democratie uiteraard onmisbaar is.

Er is sprake van een interessante paradox. In de achter ons liggende periode speelde de Nederlandse krijgsmacht een belangrijke doch overwegend passieve rol. Zij leverde in hoofdzaak een bijdrage aan een politiek van oorlogsvoorkoming en de daarop gebaseerde strategie van afschrik-

king binnen de NAVO. Zij hoefde echter in bondgenootschappelijk verband — gelukkig — niet in actie te komen. Zij moest present zijn: voor het geval dat. Momenteel gaan wij een tijd tegemoet waarin Nederlandse militaire eenheden veelvuldig in actie zullen komen. De gelijktijdige deelneming van Nederlandse troepen aan vredesoperaties in Cambodja en Joegoslavië werpt haar schaduwen

reeds vooruit. Terwijl in ons land wellicht de twijfel is gegroeid aan de noodzaak een krijgsmacht in stand te houden nu de Oost-Westconfrontatie voorbij is, zal de zichtbare nuttige functie van de krijgsmacht juist toenemen. Eén ding lijkt mij duidelijk: de militaire professie zal in dit ongemeen boeiende tijdsgewricht eerder aan inhoud winnen dan verliezen.

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

Islamitisch reveil

Sedert de jaren '70 wordt de wereld in toenemende mate geconfronteerd met een ogenschijnlijk islamitisch reveil. De omwenteling in Iran en de daaropvolgende gijzeling van Amerikanen, de luider wordende stem van moslims — veelal tweedegeneratiegastarbeidersgezinnen — in Europa, de affaire Rushdie en de militant optredende islamitische minderheidsgroeperingen in de Sovjet-Unie zijn daarvan voorbeelden. Grootschaliger en gewelddadiger, en wellicht voor het Westen bedreigender, is het optreden van Irak tegen Iran en recent tegen Koeweit. Of die uiting van het reveil een bedreiging inhoudt voor de cultuur, de vrijheid van godsdienst, het economische systeem van „het vrije Westen” is een vraag die snel aan relevantie wint. Daartoe wordt in deze studie een analyse gemaakt van:

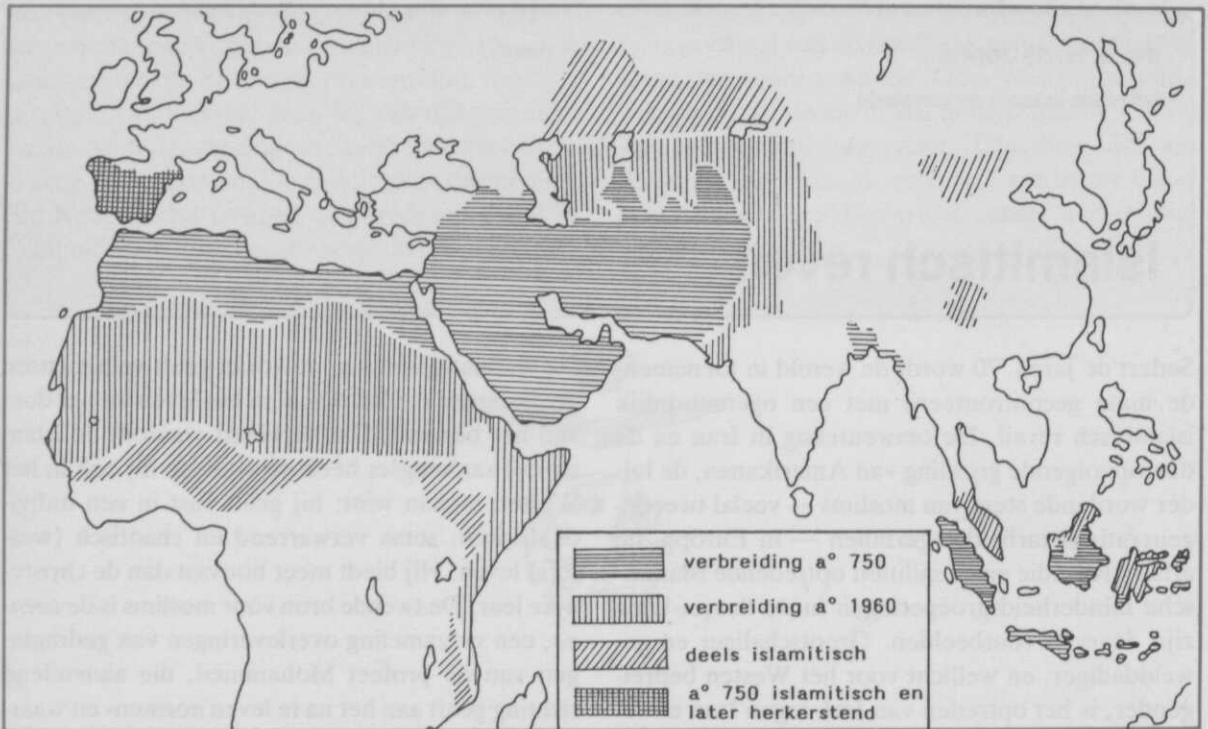
- de islam als „beweging”, de oorsprong, de omvang, de achtergronden en de verscheidenheid aan stromingen;
- de dreiging die mogelijkwerwijs van de islam resp. van fundamentalistische stromingen binnen de islam uitgaat.

De islam

De islam is een religie die sterk is beïnvloed door de christelijke en de joodse godsdiensten. Hij heeft met deze twee godsdiensten dan ook grote overeenkomsten. Aanhangers van de islam, moslims, baseren zich in hun godsdienstbeleving, houding en gedrag op vier bronnen. Allereerst is er de *koran*. Dit boek is meer dan de bijbel van de moslims, het is ook het wetboek. In veel gevallen staat nauwkeurig beschreven hoe een moslim dient te leven en zelfs welke straffen hij riskeert bij niet-naleving. De koran laat echter ook mogelijkheden voor andere interpretaties open. Dat heeft geresulteerd in het ontstaan van diverse stromingen.

De wetmatigheid van de koran geeft vele mensen de gewenste duidelijkheid in het leven en het doel van het bestaan. Dat verklaart waarom de islam zoveel aanhangers heeft en waarom hij ook in het Westen terrein wint: hij geeft rust in een individualistisch, soms verwarrend en chaotisch (westers) leven. Hij biedt meer houvast dan de christelijke leer. De tweede bron voor moslims is de *soenna*, een verzameling overleveringen van gedragingen van de profeet Mohammed, die aanvullend richting geeft aan het na te leven normen- en waardenpatroon. De derde bron is de *consensus van de gemeente*. Deze wordt gerechtvaardigd door het korangezegde „Wie een andere weg volgt dan de gelovigen, zal in de hel branden”. Deze op consensus gebaseerde uitspraken (richtlijnen, wetten) kunnen uiteraard nooit in strijd zijn met de koran (bron) maar kunnen nadere interpretaties of aanvullingen vormen. De vierde bron is de *analoge tekstuitlegging*. Problemen des levens anno 1991 worden „opgelost” analoog aan soortgelijke situaties uit de tijd waarin de koran werd geschreven. (Voorbeeld: de koran verbiedt de moslim het drinken van wijn; derhalve is het verbod nu van toepassing op het drinken van alcoholische dranken die hen niet bekend waren, zoals whisky e.d.) Al deze richtlijnen, wetten, voorschriften, enz., zg. *sjari'a*, geven steun en duidelijkheid in het leven. Het totaal naleven van de *sjari'a* is een plicht naar de eigen persoon, naar de medemens en naar de staat.

De wereld bestaat naar islamitische opvatting uit twee delen: het gebied van de islam en het gebied van oorlog. In dit laatste gebied leven heidenen die dienen te worden gedood en christenen en joden die moeten worden bekeerd of verplicht tot een boetebetaling. Christenen en joden genieten die uitzondering als gevolg van de affiniteit tussen islam, christendom en joodse godsdienst. De koran spreekt zich uit over het uiteindelijke doel:

mensen te verenigen in een op de islam gebaseerde staat. Op dit punt wijkt de islam af van het christendom maar toont een treffende overeenkomst met het marxisme.

De islam dient volgens de koran te worden verspreid door:

- *het hart*: zuiver leven, weerstand tegen verleiding;
- *de tong*: waardenoverdracht door overtuiging;
- *de hand*: waardenoverdracht door fysiek geweld;
- *het zwaard*: heidenen en halsstarrig andersdenkenden worden gedood.

De islam veroverde in de 7e eeuw het Midden-Oosten en Noord-Afrika, in de 8e eeuw Spanje en in de 12e tot 16e eeuw India. Door interne twisten ontstonden snel vele afscheidingen. In 1460 kreeg de islam vaste voet op Java. Daardoor kreeg Nederland later veel met deze religie te maken. De hierdoor ontstane kennis van en begrip voor de islam zijn tot heden bewaard gebleven in de Faculteit der Godgeleerdheid van de RU Leiden.

De moslimwereld zag zich in die tijd als het middelpunt van beschaving. De uitbreiding naar het oosten en zuiden verliep probleemloos. Die gebieden herbergden polytheïsten en afgodenvereerders die geen concurrentie vormden voor de zekerheid en rust brengende islam. Het noorden

en het westen boden meer tegenstand; het christendom was evenzeer zelfbewust en ambitieus. Tussen 700 en ± 1700 n.C. was de islam in opmars. Met het mislukte Turkse beleg van Wenen in 1683 en de opkomst van de Europese koloniale rijken in Azië en Afrika (rijkdom, wetenschap, missie, zending) raakte de islam in het defensief. Spanje is zelfs op de islam terugveroverd en een hecht christelijk bolwerk geworden.

Anno 1991 wordt de islam door 17,5% van de wereldbevolking aangehangen. Daardoor is hij na het christendom de tweede godsdienst. Het hierbij afgedrukte kaartje toont de verbreiding van de islam.

Stromingen

De islam kent vele stromingen. In grote lijnen wordt onderscheid gemaakt naar enerzijds de na te streven islamitische staatsinrichting en anderzijds de theologische positie die de moslim inneemt. De ideaal gedachte staatsinrichting verdeelt de moslims in grote lijnen in soennieten en sji'ieten. De soennieten kennen een „scheiding” tussen kerk en staat. De soennitische kalief — „opvolger van de gezant Gods” — (staatshoofd) zorgt wel voor de uitvoering van de islamitische wet en voor de verdediging van de islamitische

staatsgrenzen, maar is niet met leergezag bekleed. Dat is in handen van de soenna, de algemene overeenstemming van de islamitische gemeenschap, voorgezeten door de imam. In principe kan iedere moslim na een theologische opleiding zo'n positie innemen; daarbij lijkt de grootste verdienste een gedegen kennis van de koran en de soenna.

De sji'ieten kennen hun hoogste geestelijke leider ook absoluut staatsgezag toe. De imam is tegelijkertijd absoluut staatsleider en onfeilbaar godsdienstleider. Hij is in zijn functies door God zelf aangesteld. Zolang echter deze imam niet is opgestaan worden zijn taken waargenomen door de schriftgeleerden, geleid door de ayatollah als „plaatsvervanger van de imam”. Van Koningsveld wijst in deze op een opzienbarende parallel met de positie van de paus, „plaatsbekleder van Christus”, in de RK kerk [1].

In beide stromingen vinden wij groeperingen die ernaar streven de interne nationale wetgeving geheel een afgeleide te laten zijn van de koran en de soenna. Bij een aantal landen is dat min of meer gerealiseerd. Andere „islamitische” landen kennen een meer westerse wetgeving.

De tweede onderverdeling wordt gevonden in de theologische positie die de moslim inneemt. Deze kan zijn geloof beleven op een wijze die varieert tussen streng orthodox en vrijzinnig.

Naast deze indeling in grote lijnen bestaan er op talloze gebieden vele andere kleine verschillen in belevenis, wetsuitleg, enz., resulterende in een islam die vele tientallen sekten en stromingen kent. Soms lopen die vrijwel parallel, maar het komt ook voor dat de verschillen worden gezien als afvalligheid en dat die afvalligen daarvoor met de dood dienen te worden bestraft.

De diverse stromingen en vormen van de islam kennen het volgende geografische „patroon”.

— Midden- en Noord-Afrika (m.n. Algerije, Marokko, Egypte), Indonesië, Jordanië en Turkije: overwegend een liberale, vrijzinnige vorm, gebaseerd op de soennitische stroming.

— Iran: streng orthodox op sji'ietische basis.

— Saoedi-Arabië: streng orthodox op soennitische basis.

— Syrië, Libië, Pakistan, delen Sovjet-Unie, Jemen: streng orthodox op een soennitische basis met sterk waarneembaar marxistische invloeden.

— Irak: politieke en militaire top: islamitisch-socialistisch; volk: orthodox-sji'itisch.

Hierbij zij aangetekend dat in vrijwel alle landen — ook al zijn de leiders soennieten — een bepaald percentage van de bevolking sji'ieten zijn. Deze worden wantrouwig in de gaten gehouden. Het verschil tussen soennieten en sji'ieten is immers groter dan tussen rooms-katholiek en protestant: zij hebben een principiële verschillende kijk op de wijze van landbesturing.

Alhoewel het bovenstaande een grove indeling is — meer verbijzonderingen zouden ten koste gaan van de overzichtelijkheid — moge duidelijk zijn dat er geen sprake is van panislamisme. De veelal compromisloze verschillende belevingsvormen laten dat niet toe. Een paar voorbeelden:

— de marxistisch-islamieten moeten niets hebben van de erfelijke theologische machthebbers in de sji'ietische landen (Iran), resp. van de feodale, op erfelijkheid gebaseerde machthebbers in de soennitische landen (Koeweit, Saoedi-Arabië, Jordanië); de macht behoort immers aan het volk en niet aan een erfelijke „kliek” (recent: oorlog Irak-Iran en Irak-Koeweit);

— de sji'ieten beschouwen de soennieten als afvalligen en goddelozen en bestrijden hen in feite sedert 660 n.C. (recent: onlusten met honderden doden in Mekka (Saoedi-Arabië), aangestookt door Iran in 1987/88);

— de liberaal-vrijzinnig-islamitische landen zijn veelal westers georiënteerd en ontlenen daaraan voor een deel hun welvaart; zij zijn wars van orthodoxe invloeden die ten kosten van hun ontwikkeling zullen gaan (recent: de steun van Turkije en Egypte aan de westerse interventiemacht in de Golf).

Er is binnen de islam niet minder verdeeldheid dan binnen het christendom.

Directe dreiging

De analyse dient zich — nu oorsprong en huidige situaties in kort bestek zijn beschreven — te richten op de vraag of van de islam een dreiging uitgaat voor de westerse cultuur. Deze dreiging wordt gedefinieerd als:

Alle doelstellingen en activiteiten die moslims nastreven resp. hanteren

om hun invloedssfeer te vergroten ten koste van het gebied en de volken met een westers normen- en waardenpatroon, dan wel op indirecte wijze de (christelijke) westerse wereld afbreuk te doen.

Huidige uitspraken en geschriften beklemtonen veelvuldig de „verdraagzaamheid van de islam”. Moslims hekelen niet ten onrechte de wijze waarop in de christelijke wereld het antisemitisme vaak tot een grote mate van intolerantie kon leiden. Een jodenvernietiging zoals zich in Europa in de 20e eeuw voltrok, heeft in de islamitische wereld níét plaatsgevonden. Zoals eerder beschreven maakt de islam onderscheid tussen „het gebied van de islam” en „het gebied van de oorlog”.

In het eerste gebied worden joden en christenen gedood indien zij „de schatting” betalen; een vorm van betaalde bescherming.

Bestrijdt degenen die niet in God geloven (. . .) en die de godsdienst der waarheid niet volgen (. . .) totdat zij uit overmacht de schatting betalen, omdat zij immers inferieur (bleken te) zijn. (soera 9:29) [2]

Het „gebied van de oorlog” wacht nog de overheersing van de islam. Het betekent niet de vernietiging van joden en christenen. Het betalen van een schatting, onder gelijktijdige beperkte instandhouding van het westerse bestel, staatsinrichting, geloofsuitoefening, enz. is uit islamitisch standpunt voldoende.

Tot zover het beeld, gebaseerd op bestudering van basisdocumenten. Dat beeld vraagt echter om nuancering, want ook andere godsdiensten hantieren in hun geschreven stukken — waaronder de bijbel — hier en daar ferme taal waar het gaat om verbreiding en om houding t.o.v. andersdenkenden. De praktijk laat zien dat het dagelijkse handelen veelal een ander beeld geeft, aangepast aan deze tijd met zijn specifieke cultuur. Het is derhalve de vraag of de islamitische expansieplicht in deze eeuw nog zo wordt onderkend en gevoeld.

Islamkenners zijn vrijwel unaniem van mening dat de laatste decennia nimmer uitspraken zijn gedaan die zouden kunnen wijzen op de religieuze plicht tot uitbreiding. Integendeel, de islamitische Wereldliga beklemtoont de noodzaak dat moslims zich dienen te onderwerpen aan regionale normen en waarden, voor zover niet strijdig met hun eigen waarden. Wel wordt ook in deze tijd onderschreven dat de islam zich dient te verdedigen tegen het oprukkende normen- en waardenpatroon van het Westen.

Met name in de 7e en 8e eeuw heeft de islam zijn wereld vergroot van Spanje tot China. Christenen en joden werden inderdaad gedood onder voorwaarde van schatting. Zoals gemeld mag het jaartal 1683 — het afgebroken beleg van Wenen door de Turken — gelden als keerpunt van de expansie van de islam. De islamitische volken konden niet langer voldoende gevechtskracht voor hun expedities en pacificaties opbrengen. Uit het feit dat de volken in de door de moslims veroverde gebieden veelal hun eigen godsdienst mochten blijven uitoefenen, hun bestuursapparaat behielden en hun wetgeving niet hoefden aan te passen moet worden afgeleid dat het de moslims om machtsuitbreiding ging. Economisch gewin en aanzien; níét een expansionisme om religieuze redenen. Het appelleren aan de religieuze plicht tot de Heilige Oorlog was wel altijd een goede bindings- en motivatiefactor.

De christelijke wereld groeide wèl door. Zij vergrootte wèl haar invloed, werd rijker en met name haar gevechtskracht (technologie) steeg exponentieel in waarde.

Een verspreiding die sedert de jaren '60 zichtbaar is, wordt bereikt door volksbewegingen. De Westeuropese landen ontvangen sedert die tijd grote groepen mensen uit Turkije, Algerije en Marokko. De Club van Rome — bij monde van de oudvoorzitter dr. A. King — voorziet in januari 1991 in deze migratie een gevaar voor de westerse civilisatie [3]. In Frankrijk bv. heeft dit probleem momenteel de hoogste politieke zorg en aandacht. Hierbij is absoluut zeker dat er vanuit de islamitische moederlanden of het islamitische gezag geen centrale sturing of coördinatie plaatsvindt. Het zijn verplaatsingen om economische redenen. Gezien de landen van herkomst zijn het veelal moslims met een soennitische basisfilosofie, van wie een aanzienlijk deel de islam op een liberale, vrijzinnige wijze beleeft. Overwegend zullen zij niets nastreven wat ten koste gaat van het ter plekke geldende staatsbestel, zolang zij hun eigen religie kunnen beoefenen en in meer of mindere mate hun normen- en waardenpatroon kunnen beleven. Het ondersteunen van het assimilatieproces, onder bewaking en handhaving van de vrijheid van godsdienst, is voor de westerse wereld de belangrijkste taak om te voorkomen dat deze verspreiding in een dreiging ontardt.

Een verspreiding door middel van geweldsmiddelen lijkt voorlopig onmogelijk door gebrek aan mensen, middelen en financiën. Het is de komende 20 jaar ondenkbaar dat de verdeelde islamitische wereld over een conventioneel potentieel beschikt dat haar in staat stelt een strategische operatie op de buitenlijnen met extreem lange aanvoerlijnen te ondernemen. Daarentegen is het zeer goed denkbaar dat met conventionele middelen interne tegenstellingen worden geslecht. De conflicten Irak-Iran, Irak-Koeweit zijn voorbeelden. De doelstellingen van die conflicten zijn echter verborgen gehouden. Irak-Iran vond niet plaats vanwege religieuze tegenstellingen (soennieten tegen orthodoxe sji'ieten) maar werd door Irak gestart om de Iraakse machthebber intern (Irak) en extern (d.w.z. in de islamwereld) een positie met meer macht te geven. Irak-Koeweit is primair begonnen vanuit een financieel-gewindoel en secundair vanwege het te vernietigen feodale machtstelsel in Koeweit.

Het vernietigen van de staat Israël is wèl een doel — van merendeels orthodoxe moslims — gebaseerd op de belevenis van de islam als godsdienst. De islam heeft niets tegen joden op islamitisch grondgebied, zolang ze schatting (onderworpenheid) betalen. De staat Israël is echter vanwege het zionistische karakter altijd als een onduidbare provocatie gezien. Deze optie is en blijft voor een aantal Arabische landen aantrekkelijk.

Het opleggen van voorwaarden aan het Westen door dreiging met nucleaire middelen is op termijn zeker mogelijk maar niet waarschijnlijk. Het lanceren van een nucleaire lading naar een doel in een westers land betekent voor het betrokken islamitische land een nucleaire zelfmoord. Daar zijn zelfs de sji'ieten niet op uit. Een nucleaire capaciteit kan wel een rol spelen in het pacificeren van de overige islamitische wereld en dan met name om het Westen van interventie te weerhouden.

In de huidige wereld, waarin de meeste landen op de ene of andere wijze, meestal vanwege een economische verbondenheid, van elkaar afhankelijk zijn, bestaan echter ook niet-gewelddadige methoden om een bepaalde mate van wilsoplegging te bereiken. Zo is ook in de islamitische wereld bekend dat de achilleshiel van de westerse geïndustrialiseerde wereld de beschikbaarheid van grondstoffen is. Een gemonopoliseerde manipulatie van

die beschikbaarheid is de sleutel tot het vergroten van invloed in die wereld. Het bezit van alle oliebronnen in het Midden-Oosten in één centraal, door gewelddadige oplegging onverdeeld islamitisch machtsblok is één stap. Er is echter meer. Midden-Afrika herbergt een aanzienlijk deel van de wereldmineralenvoorraad. Eerder is reeds aangegeven dat de volken aldaar tot de islam behoren. Het bezit van ca. 30% van de wereldolieproductie en ca. 40% van de wereldmineralenvoorraad, opnieuw in handen van één islamitisch centraal gezag, maakt het zeer goed mogelijk aan het Westen voorwaarden te dicteren.

Gezien de eerder beschreven tegenstellingen in de islamwereld, is dit pan-islamisme echter onwaarschijnlijk. Het lijkt bovendien een westers belang zo'n centraal gezag te voorkomen. Dit aspect heeft — onuitgesproken — meegespeeld in de beslissing in de Golf een westerse interventiemacht te ontplooiën.

Fundamentalisme

Het fundamentalisme kan worden beschreven als een stroming binnen de islam die deze godsdienst weer zoveel mogelijk naar de letter van de geschriften wil beleven. Er zijn vele stromingen binnen het fundamentalisme. Wij vinden het zowel onder soennieten als onder sji'ieten. Fundamentalisten menen dat de islam in het geestelijke en politieke leven centraal moet staan. Zij hechten meer waarde aan de eerste bron — de openbaringen van Allah aan Mohammed, vastgelegd in de koran — dan aan de latere gangbaar geworden interpretaties. Zij zijn doorgaans antiwesters en hebben een afschuw van het in hun ogen decadente leven aldaar.

Fundamentalisme wint de laatste vijf jaar sterk veld in een aantal Noordafrikaanse staten en soennitische Midden-Oostenlanden. De reden is de schrijnende economische tegenstelling tussen de *haves* en *have-nots*. Arabische landen zijn steenrijk maar het volk profiteert er niet van. Het aanhangen van fundamentalisme — een zuiver leven — kan volgens de aanhangers een einde maken aan de verstikkende bureaucratie en het feodale bestel, waarbij alle rijkdom en macht bij een kleine elite blijft. Fundamentalisme heeft dan ook veel

te maken met een interne sociale strijd in een religieuze verpakking.

Fundamentalisten grijpen snel naar de in de koran beschreven noodzakelijke en gerechtvaardigde oorlog: de *jihad*, een *verdedigingsoorlog*. De hele islam-geschiedenis toont telkenmale weer groepen die opstaan onder de „paraplu” van jihad. Deze groepen — hoe kortstondig gewelddadig ook — lijden allemaal onder iets wat de islam teistert. Deze godsdienst heeft in zijn 1400-jarige bestaan nooit een goed systeem van machtsoverdracht en organisatorische samenwerking ontwikkeld. Macht is in de islam niet opgedragen aan personen, maar aan Allah. Dat is de oorzaak van het falen van de islam als politiek en bestuurlijk systeem. Dat is de reden waarom Arabieren vrijwel altijd in onenigheid met elkaar leven. Een ogenschijnlijk succes hebbende jihad-beweging zal na verloop van tijd bijna wetmatig aan zichzelf ten gronde gaan. Jihad — en fundamentalisme — spreekt jongeren aan, maar na verloop van tijd ebt het enthousiasme bij de brede laag weg.

Fundamentalisme vormt geen grootschalige bedreiging voor het Westen, met name omdat het een interne zuiveringsstrijd betreft, waarbij vele andere Arabische groeperingen zich te vuur en te zwaard tegen deze stroming zullen verzetten. Toch kan niet worden uitgesloten dat een aantal moslimlanden overwegend fundamentalistisch zal worden. Die landen zullen echter volstaan met het aanhangen van dit fundamentalisme binnen de eigen grenzen. Het verbreken van contacten (handel, financiën, enz.) met het Westen kunnen zij zich niet veroorloven.

Hun veelal zeer eenzijdige economische basis — inkomsten alleen uit de verkoop van grondstoffen — maakt hen evenzeer afhankelijk van het Westen en Japan als het Westen en Japan afhankelijk zijn van olie. Het kan hooguit resulteren in een aantal (terroristische) acties tegen westerse instellingen, meer om redenen van propaganda (het volk op één lijn krijgen door aan een aanwijsbare „Satan” afbreuk te doen) dan om principiële redenen.

Het beperken van verdere uitbreiding van fundamentalisme kan effectief worden bereikt door de oorzaak aan de basis weg te nemen. Zoals wij eerder hebben geconstateerd ligt de oorzaak niet in het wezen van de islam, maar in de schrijnende

economische interne tegenstellingen, de ondemocratische regimes, de onevenwichtige economische basis, enz. Het ligt dus voor de hand dat het Westen invloed aanwendt om die oorzaken te bestrijden. Dat nu is vrijwel onmogelijk. Het lijkt dan immers erop dat een Nieuwe Wereldorde (woorden van o.m. president Bush), naar westers model, een blauwdruk op de islamitische landen zal neerleggen. De onvermijdelijk hiermee gepaard gaande implantatie van westerse normen en waarden wordt onmiddellijk gezien als een aanval op de islam. Tegen deze aanval is — zoals wij eerder zagen — ook in de moderne opvatting de jihad wél gerechtvaardigd.

Als deze vorm van „hulp” tòch zal worden geboden, zal het een zeer langdurig, subtiel uitgevoerd proces moeten zijn. Vooralnog moeten wij stellen dat de moslims zichzelf door dit ontwikkelingsproces moeten worstelen.

Indirecte dreiging

Uit het voorgaande heeft de lezer kunnen concluderen dat de islam als godsdienstige beweging, een fundamentalistisch reveil inbegrepen, geen dreiging vormt in directe zin, d.w.z. niet voor het westerse grondgebied en niet voor westerse belangen. Niet zonder reden echter wordt het Midden-Oosten het kruitvat van de wereld genoemd. Vrijwel alle landen uit de moslimwereld hebben een instabiel karakter ingevolge: veelal ondemocratische regimes, een grote religieuze pluriformiteit met intern emotioneel ervaren tegenstellingen, een onevenwichtig economisch bestel, en door de schrijnende tegenstellingen arm-rijk. Die instabiliteit leidt nu en in de toekomst ongetwijfeld tot een verdere versterking van het schijnbaar aanwezige labiele evenwicht. Veelal zullen de hieruit voortkomende gewapende conflicten een gevolg zijn van belangentegenstellingen van landen, en vrijwel altijd van economische aard. Godsdienstige achtergronden spelen alleen een rol als katalysator om de volksmassa's enthousiast te maken voor de strijd.

Besluit

Landen in het Midden-Oosten, Noord-Afrika, Azië (deelrepublieken van de Sovjet-Unie) en het

Verre Oosten, zullen, wellicht méér dan 20 jaar geleden, rust, vrede en een koers naar meer welvaart in de wereld verstoren. Dat optreden is echter niet terug te voeren op een drang naar expansionisme van het islamitische geloof. Economische motieven bepalen dit destabiliserende optreden.

Wantrouwen en afkeer van de westerse levensstijl, alsmede frustraties t.a.v. de economische en militaire kracht van de christelijke landen, bemoeilijken crisisbeheersende onderhandelingen.

Het slechten van de interne en externe economische tegenstellingen, het verkrijgen van een onderling vertrouwen, het bevorderen van min of meer democratische samenlevingen in de islamwereld, waarbij het islamitische normen- en waardenpatroon worden gerespecteerd, zijn de paden die ten slotte zullen leiden naar stabilisatie en vrede in dit deel van de wereld.

Militaire interventie door het westen verstoort in alle gevallen dit proces, en moet een allerlaatste — ook politiek duurbetaalde — noodrem zijn.

Naschrift

Interessant is de wijze waarop gen Norman H. Schwarzkopf zich uitliet over de islam, o.a. in een rede, op 8 maart 1991 te Dhahran, ten overstaan van Amerikaanse eenheden die na Desert Storm naar huis terugkeerden:

But you also better take back with you some free lessons that your family, friends and the world can hear. You's going to take back the fact that the word Arab isn't a bad word. That you do not judge all Arabs by the actions of a few. And you are going to take back the fact that islam is not a religion to be feared, it's a religion to be respected just as we respect all other religions . . .

Literatuur

1. P. S. van Koningsveld — *De islam*. De Ploeg, Utrecht (1988).
2. J. A. Kramers (vert.) — *De koran*. Agon Elsevier, Amsterdam (1969).
3. F. Groeneveld — Club van Rome. *NRC/Handelsblad* (1991) (24 jan).
4. *Oosthoek-encyclopedie*. Oosthoek, Utrecht (1968).

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?
Dat kân: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Beringlaan 13, 2803 GA Gouda.

G.M. Bergsma en P.C. Berlijn

majoors van de Koninklijke luchtmacht

De zuidflank van de NAVO en het Turks-Griekse conflict

De veranderingen van de veiligheidssituatie in Europa sedert 1989 hebben geleid tot een voorgenomen vermindering van de strijdkrachten in de Centrale Regio en tot een herbezinning op de NAVO-strategie. In tegenstelling tot de verminderde dreiging in Centraal-Europa hebben politieke en militaire ontwikkelingen in het Midden-Oosten het belang van het gebied rond de Middellandse Zee aanzienlijk doen toenemen. De Iraakse invasie van Koeweit en de erop gevolgde operaties *Desert Shield* en *Desert Storm* hebben de importantie van de Zuidflank zo mogelijk nog doen toenemen.

De Middellandse Zee vormt een politieke, economische en strategische verbinding tussen drie continenten. Voor de landen rond de Middellandse Zee en het GOS is deze binnenzee van vitaal belang voor de handelsactiviteiten. Bovendien vindt een groot deel van de olieaanvoer voor geheel West-Europa plaats via dit gebied. Het economische en strategische belang worden geïllustreerd door de permanente aanwezigheid in de Middellandse Zee van zowel Amerikaanse als Russische marine-eenheden. Door de afnemende defensie-inspanningen van de VS zal in de nabije toekomst een grotere bijdrage van de Westeuropese landen zijn vereist om de belangen in dat gebied veilig te stellen.

In dit artikel wordt ingegaan op de mogelijke veiligheidsrisico's waarmee de zuidflank van de NAVO in de toekomst kan worden geconfronteerd. Om die risico's het hoofd te bieden heeft Cincsouth de beschikking over strijdkrachten van de zuidelijke NAVO-landen, aangevuld met eenheden van enkele andere NAVO-landen. De organisatie en structuur van Afsouth worden derhalve kort toegelicht. Tevens wordt een aantal problemen t.a.v. de integratie van strijdkrachten in dit gebied onderkend. Uitgebreid wordt aandacht

geschonken aan de bijdrage van Turkije en Griekenland aan de verdediging van de zuidelijke regio van de verdragsorganisatie. Besloten wordt met een beschouwing over de bijdrage van de NAVO aan de instandhouding van de stabiliteit in dit gebied.

Veiligheidsrisico's

Balkan-gebied

Diverse Balkanlanden, met name Albanië en Roemenië, zijn op dit moment zeer instabiel. Joegoslavië balanceert zelfs op de rand van een burgeroorlog. Hoewel daarvan geen directe militaire dreiging uitgaat tegen de NAVO, heeft een conflict in het gebied direct gevolgen voor de Zuidflank, vooral m.b.t. crisispreventie en -beheersing. Deze situatie wordt meer gecompliceerd door het feit dat Rusland niet akkoord zal gaan met een militaire NAVO-inmenging in de voormalige satellietlanden van de Sovjet-Unie.

Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS)

Om het gebruik van de ijsvrije havens in de Zwarte Zee voor zowel de handelsactiviteiten als de inzet van de marine voor het GOS te garanderen, is een vrije doorvaart door de Middellandse Zee van vitaal belang. Elke bedreiging tegen die vrije doorvaart zal ongetwijfeld leiden tot militaire acties door het GOS. Met name Turkije, dat als enig NAVO-land rechtstreeks aan het GOS grenst, wordt direct met dit veiligheidsrisico geconfronteerd. Voorts heeft er in het zuiden van het GOS, t.w. de Krim, Noord-Kaukasus en Transkaukasië, nauwelijks een vermindering van de aanwezige strijdkrachten plaatsgevonden. De eenheden van marine, land- en luchtmacht beschikken nog over dezelfde sterkte als tijdens de hoogtijdagen van de

koude oorlog in het begin van de jaren '80. De modernisering van de aanwezige strijdkrachten in die regio gaat onverminderd voort, zodat het veiligheidsrisico in feite toeneemt. De mogelijke inzet van de luchtmacht baart Cincsouth de nodige zorgen. In de eerste plaats is in dit gebied vooral sprake van een superioriteit van Russische luchtmacht in vergelijking met die van de NAVO. In de tweede plaats vindt momenteel invoering plaats van de eerste vliegdekschepen uitgerust met de modernste versies van de jongste generatie jachtvliegtuigen. Op dit moment is het moeilijk aan te tonen dat het GOS een direct veiligheidsrisico voor de NAVO vormt. De instabiele politieke situatie in de voormalige Sovjet-Unie, met de mogelijke daaruit voortvloeiende veranderingen in de defensie- en buitenlandse politiek, vormt een niet weg te denken veiligheidsrisico.

Noord-Afrika

De demografische veranderingen in het gebied rond de Middellandse Zee zijn een permanente zorg. Enerzijds vindt in de Noordafrikaanse landen als Marokko, Algerije en Egypte, een explosieve bevolkingsgroei plaats. Anderzijds heeft Noord-Afrika te maken met een slechte politieke en economische situatie. Die twee factoren zullen naar verwachting in de nabije toekomst leiden tot een enorme migratie, waarmee in eerste instantie de NAVO-landen aan de Middellandse Zee zullen worden geconfronteerd. Dat zal leiden tot chaotische toestanden waarbij de recente vluchtelingenstroom vanuit Albanië volledig in het niet valt. Hoewel het optreden tegen die migratie primair een nationale aangelegenheid is, zou de NAVO coördinerend kunnen optreden teneinde een daaruit voortvloeiende crisissituatie vroegtijdig te kunnen pareren.

Midden-Oosten

Ondanks het succes van de operatie *Desert Storm* blijft het Midden-Oosten een onrustig gebied. Het islamitische fundamentalisme wint aan invloed en de politieke stabiliteit loopt permanent gevaar. Daarnaast heeft de Golfoorlog geleid tot een scheuring in de broze Arabische eenheid, die bovendien nog wordt versterkt door de Palestijnse

kwestie. Aangezien de scheuring grotendeels samenvalt met de verdeling arm versus rijk en het feit dat 40% van de mondiale wapenexport naar het Midden-Oosten gaat, vormt dat gebied het komende decennium het grootste veiligheidsrisico in de zuidelijke NAVO-regio. Dat risico wordt nog versterkt door de proliferatie van rakettechnologie en nucleaire wapens en de aanwezigheid van chemische en biologische strijdmiddelen.

Conclusie

De veiligheidssituatie aan de Zuidflank van de NAVO wordt bedreigd door de instabiele situatie op de Balkan, de continue modernisering van de Russische strijdkrachten in de Zuidelijke Regio van het GOS, de steeds toenemende stroom van migranten uit de Noordafrikaanse landen en de politieke instabiliteit in het Midden-Oosten. De oorzaak van die instabiliteit ligt voornamelijk in het oprukken van het islamitische fundamentalisme. Door de enorme bewapening van de landen in dat gebied, gekoppeld aan de proliferatie van raket- en nucleaire technologie en de aanwezigheid van chemische en biologische strijdmiddelen, wordt het veiligheidsrisico in het Midden-Oosten als het meest bedreigend gezien. De NAVO zegt hierover:

.... at NATO's periphery substantial military power, including the technology to build ballistic missiles and weapons of mass destruction, already exists in the hands of states outside the CSCE-process that might be hostile towards alliance members. Finally NATO must be concerned with the risks associated with international terrorism, the proliferation of weapons of mass destruction and the disruption of the flow of vital resources.

Na deze vaststelling gaan wij in op de wijze waarop Afsouth deze dreiging het hoofd kan bieden, waarbij in het kort organisatie, taak en werkwijze worden behandeld.

Afsouth

De NAVO-lidstaten in het zeer uitgestrekte gebied (4 miljoen km²) zijn Portugal, Italië, Griekenland en Turkije (zie afb. 1). Voorts zijn er permanent strijdkrachten van Groot-Brittannië en de VS gestationeerd. Portugal heeft speciale strijdkrachten aangewezen die in geval van een

Afb. 1 Het gebied van Afsouth. Frankrijk en Spanje, alhoewel NAVO-lid, dragen niet met strijdkrachten bij aan Afsouth; Portugal heeft, in geval van een conflict, een deel van zijn strijdkrachten beschikbaar voor de versterking van Noord-Italië

conflict het noordoosten van Italië versterken. Alhoewel Frankrijk en Spanje als NAVO-lidstaten wel regelmatig deelnemen aan militaire oefeningen in het gebied, zijn zij niet in de militaire structuur van Afsouth opgenomen. De verwachting bestaat echter dat Spanje in de toekomst wel deel zal gaan uitmaken van de militaire structuur.

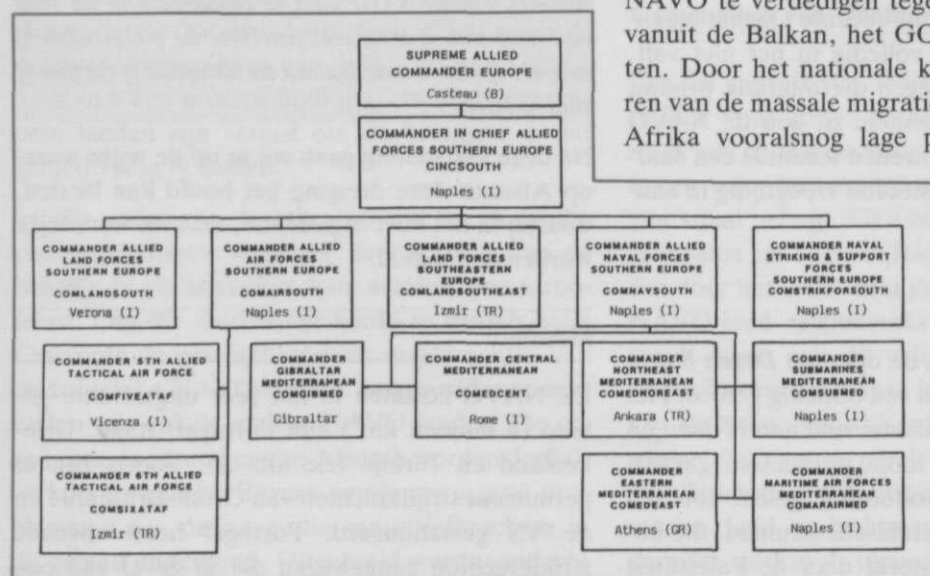
Organisatie

Bij een wijziging van de organisatiestructuur van de NAVO (*future C²-structure of NATO*) blijft de zuidelijke regio om politieke redenen buiten schot. Cincsouth blijft één van de *Major Subordinate Commanders* (MSC). Cincsouth valt rechtstreeks onder het bevel van Saceur. Die functie wordt traditioneel vervuld door een Amerikaanse admiraal. Voor de uitvoering van zijn taak beschikt Cincsouth over vijf *Principal Subordinate*

Commanders (PSC): Comnavsouth en Comstrikforsouth (NAVO-aanduiding voor de Amerikaanse Zesde Vloot) voor de marine-eenheden, Comlandsouth en Comlandsoutheast voor de landstrijdkrachten en Comairsouth voor de luchstrijdkrachten. Afb. 2 geeft een gedetailleerd organigram. Ten aanzien van de luchstrijdkrachten moet worden opgemerkt dat het Griekse luchtvaartcommando niet onder het commando van Comairsouth valt. Griekenland is van mening dat een additionele *Allied Tactical Air Force* (7 ATAF) moet worden opgericht onder Grieks commando die de Griekse *area of responsibility* bestrijkt. Door samenwerking van Turkije en terughoudendheid van de NAVO is dat nog niet gerealiseerd.

Taak

Cincsouth heeft tot taak de Zuidflank van de NAVO te verdedigen tegen de veiligheidsrisico's vanuit de Balkan, het GOS en het Midden-Oosten. Door het nationale karakter heeft het paren van de massale migratie van volken uit Noord-Afrika vooralsnog lage prioriteit. Cincsouth is

Afb. 2 Organigram van Cincsouth

echter van mening dat de importantie ervan de komende jaren zal toenemen. Om zijn taak te kunnen vervullen is volgens Cincsouth een verbetering van de kwantiteit en kwaliteit van de beschikbare strijdkrachten dringend noodzakelijk. Hoewel de overdracht van moderne wapensystemen in het kader van de CFE-overeenkomsten enige uitkomst biedt, dienen verdere modernisering en standaardisatie een hoge prioriteit te krijgen. Bovendien moet de infrastructuur in met name Turkije en Griekenland worden aangepast aan de huidige eisen. Dat vergt de nodige investeringen vanuit krimpemde NAVO-fondsen.

Werkwijze

De organisatie van Afsouth suggereert een on-dubbelzinnige *command and control*-structuur, die een effectieve voorbereiding en inzet van de aanwezige strijdkrachten mogelijk maakt. De realiteit ondergraaft echter dit theoretische uitgangspunt. Afsouth heeft slechts de beschikking over een gering aantal *NATO Command forces*. Vrijwel alle eenheden zijn *assigned* of *earmarked*, hetgeen tot gevolg heeft dat Cincsouth voor de realisatie van zijn doelstellingen nauwelijks eenheden tot zijn directe beschikking heeft. Hierdoor kan Cincsouth niet tijdig over eenheden beschikken waarmee op een geloofwaardige wijze invulling kan worden gegeven aan aspecten als crisispreventie of -beheersing. Doordat Cincsouth tevens de Amerikaanse Zesde vloot onder zijn directe commando heeft, kan deze eenheid tijdens crises — na overleg met de Amerikaanse president — onmiddellijk worden ingezet. Door het enorme offensieve vermogen van de Zesde Vloot in de vorm van *air- and sea-power* is die eenheid dan ook van vitaal belang voor de verdediging van de Zuidflank.

Integratieproblemen

Het ontbreken van afdoende *NATO Command Forces* t.b.v. Afsouth kan worden gezien als één van de redenen waarom de integratie van de aanwezige strijdkrachten op de Zuidflank nog niet geheel is ontwikkeld. Van een snelle gecoördineerde inzet van strijdkrachten kan dan ook nauwelijks sprake zijn. Voor de nabije toekomst is er enige verbetering te verwachten, gebaseerd op

een actievere betrokkenheid bij de Zuidflank van de NAVO-lidstaten uit de Centrale Regio. Op dit moment worden *contingency*-plannen ontwikkeld m.b.t. versterking van de Zuidflank in tijden van crisis door eenheden uit de Centrale Regio. De nieuwe Shape-conceptie, waarbij *Immediate reaction forces* (IRF) en *Rapid reaction forces* (RRF) een belangrijke rol spelen, wordt door Cincsouth als een adequate oplossing gezien voor zijn problemen. Voor het ten uitvoer brengen van deze plannen zal wel moeten worden geoefend.

Oefenprogramma Afsouth

Ter voorbereiding van een mogelijke inzet van NAVO-strijdkrachten op de Zuidflank wordt sinds kort door eenheden uit de Centrale Regio aan militaire oefeningen op de Zuidflank deelgenomen. Het jaarlijkse oefenprogramma van Afsouth kent twee grote oefeningen waaraan alle NAVO-lidstaten aan de Zuidflank, alsmede de Britse en Amerikaanse strijdkrachten deelnemen. Zoals reeds vermeld nemen daaraan ook regelmatig Franse en Spaanse eenheden deel. De oefeningen worden aangeduid met de NAVO-codenamen DRAGON HAMMER en DISPLAY DETERMINATION, en zijn opgebouwd uit drie fasen. In de eerste fase wordt gedurende vijf dagen aandacht besteed aan het aspect training, met sterke nadruk op gewinning en integratie. In de tweede fase wordt gedurende vijf dagen een tactisch draaiboek afgewerkt, met vooral nadruk op een aantal vooraf vastgestelde zwaartepunten, zoals integratie van zee- en luchtstrijdkrachten, de integratie van het *NATO Early Warning System* en amfibische operaties. In de derde fase is sprake van een zg. *free-play*, waarin de verschillende partijen onafhankelijk van het draaiboek hun operaties kunnen beoefenen. Deze oefeningen worden sinds de tweede helft van 1991 gebruikt voor het integreren van eenheden uit de Centrale Regio in de Afsouth-organisatie. Ook detachementen van de Koninklijke luchtmacht hebben eraan deelgenomen. In de oefening DISPLAY DETERMINATION 1991, die in oktober heeft plaatsgevonden, participeerden Nederlandse F-16 gevechtsvliegtuigen vanaf de Turkse vliegbasis Murted. Aan DRAGON HAMMER 1992 zal, behalve F-16's, hoogstwaarschijnlijk een Nederlands Patriot-squadron deelnemen. Vanaf een positie op het Italiaanse eiland Sicilië zal in dat geval een

bijdrage aan de luchtverdediging moeten worden geleverd. Daarbij zal vooral de nadruk worden gelegd op integratie met *NATO Airborne Early Warning* (NAEW). Deze deelneming van Nederlandse eenheden wordt zeer op prijs gesteld en gezien als een wezenlijke bijdrage aan de NAVO-verdediging van de steeds belangrijker wordende Zuidflank.

Conclusie

Om zijn taak op een goede wijze uit te kunnen voeren zullen de aan Cincsouth ter beschikking gestelde strijdkrachten in kwantitatieve en kwalitatieve zin dienen te worden verbeterd. De integratie van de in die regio aanwezige militaire eenheden dient te worden versterkt. De gesignaleerde verdere samenwerking tussen militaire eenheden van de centrale en zuidelijke regio van de NAVO stemt tot optimisme, dat echter wordt overschaduwed door het sluimerende Grieks-Turkse conflict, dat elk initiatief tot verbetering van de integratie bij voorbaat afremt. Om de Grieks-Turkse verhoudingen in het juiste perspectief te plaatsen is enige toelichting op haar plaats.

Het Grieks-Turkse conflict

De Grieks-Turkse relatie wordt sterk door de geschiedenis bepaald. De bezetting van Constantinopel door de Ottomanen in 1453 beëindigde het Byzantijnse Rijk en was de start van een vier eeuwen durende Turkse overheersing van de Grieken. Een opstand van de Grieken in 1821 resulteerde in de stichting van een moderne Helleense Staat in 1830. Gedurende die periode en vlak na de Eerste Wereldoorlog bezette Griekenland enkele westelijke delen van Turkije. In 1921 werd zelfs Ankara aangevallen. In het jaar daarop werden de Grieken uit Groot-Azië verdreven door troepen van Kemal Atatürk. Het trauma van die nederlaag weerhield de Grieken van nieuwe gebiedsuitbreidingen ten koste van Turkije. Het in 1923 gesloten verdrag van Lausanne zorgde voor een periode van vreedzame coëxistentie. In 1952 traden zowel Griekenland als Turkije toe tot de NAVO. De Cyprus-kwestie verhinderde echter een volledige verzoening tussen beide NAVO-partners. NAVO-ingrijpen in 1963 en 1967 voorkwam een Grieks-Turkse militaire confrontatie.

De militaire coup op Cyprus in 1974 van de Nationale organisatie voor Cypriotisch verzet (EOKA) betekende een dreiging tegen de Turks-Cyprioten. Het gevolg was een Turkse invasie op Cyprus.

Gevolgen voor de NAVO

Als gevolg van de crisissituatie in Cyprus in 1974 stonden Turkije en Griekenland op voet van oorlog. Vooral Griekenland heeft daaraan gevolgen verbonden en trok uit protest zijn strijdkrachten terug uit de militaire structuur van de NAVO. Een herintegratie van de Griekse strijdkrachten in NAVO zou moeten leiden tot de oprichting van een Commando voor landstrijdkrachten (Landsouthcent), alsmede een Commando voor luchstrijdkrachten (7-ATAF). Sinds 1975 zijn daarover besprekingen gaande. Griekenland wil eerst vaststellen voor welke gebieden de nieuwe Commando's verantwoordelijk worden en ze pas daarna installeren. Daarmee hoopt het te voorkomen dat een Turkse commandant de operationele controle over een gedeelte van Grieks grond- en luchtgebied krijgt. Daartegenover wil de NAVO als eerste stap de nieuwe Commando's installeren. Het belangrijkste punt van discussie in deze controverse is het verantwoordelijkheidsgebied voor de nieuwe 7-ATAF. De problemen hieromtrent betreffen de toewijzing van luchtruimcontrole boven de Egeïsche Zee aan Griekenland en Turkije.

Controle van het luchtruim

Ten aanzien van de gesignaleerde problematiek van de luchtruimcontrole wil Griekenland terug naar de situatie van voor 1974. In de hedendaagse praktijk gaat Griekenland bij de uitvoering van luchtruimcontrole nu ook metterdaad van deze oude grenzen uit. Deze praktijk behelst niet alleen militaire controle en bescherming, maar ook de civiele luchtverkeersleiding. De discussie behelst m.n. het geschil omtrent de gebiedsgrenzen, en is feitelijk terug te voeren tot de vraag wie rechtmatig eigenaar is van de vele eilanden in de Egeïsche Zee. Turkije wenst een grenslijn door het midden van die zee, zodat een evenredige verdeling mogelijk is. Griekenland beroept zich echter op de historische betrokkenheid en binding van het merendeel van de eilanden bij het Griekse vasteland. Daardoor is het probleem van de con-

trole van het luchtruim nog niet opgelost, en ontstaan er in het luchtruim boven de Egeïsche Zee vaak verwarrende en soms gevaarlijke situaties. Als gevolg daarvan wordt het Egeïsche luchtruim door civiele vliegtuigen zoveel mogelijk gemedend. Ook vinden er in de Griekse *Flight information region* (FIR) vliegbewegingen door bewapende Turkse jachtvliegtuigen plaats en was er in 1989 sprake van ruim 400 onderscheppingen door bewapende Griekse gevechtstoestellen. Deze riskante incidenten blijven binnen de NAVO een voortdurende bron van zorg.

Demilitarisering

Een tweede discussiepunt tussen Griekenland en Turkije betreft de (de)militarisering van de eilanden in de Egeïsche Zee. Turkije bestrijdt het recht dat Griekenland meent te kunnen uitoefenen om op enkele eilanden Griekse troepen te stationeren. Deze onenigheid betreft de eilanden in het oostelijke deel van de Egeïsche Zee, met als belangrijkste Lemnos. Griekenland stelt momenteel volledig te handelen volgens de internationale verdragen die omtrent deze kwestie zijn opgesteld.

Griekse deelneming aan NAVO-oefeningen

Vooraf door de discussie omtrent de commandoverantwoordelijkheden in de Egeïsche Zee wenst Griekenland niet aan NAVO-oefeningen in of boven de Egeïsche Zee deel te nemen. De gedachte dat een Turks commando in dat gebied de verantwoordelijkheid krijgt is daarbij bepalend. Griekenland onderkent dat die situatie een belangrijke beperking van de oefenwaarde voor NAVO-troepen betekent. Ondanks de positieve houding die Griekenland wil innemen, is er nog steeds geen sprake van deelneming van Griekse strijdkrachten aan NAVO-oefeningen in het Egeïsche gebied.

Conclusie

Het geschil over Cyprus in 1974 heeft een verkoeling in de verhouding tussen de NAVO-partners Griekenland en Turkije ingeleid. De geschilpunten spitsen zich toe op de soevereiniteit van de eilanden in de Egeïsche Zee, de controle van het luchtruim en de Cyprus-kwestie zelf. Door die

problematiek is er geen sprake van integratie van NAVO-strijdkrachten in het gebied en neemt door niet-deelneming van Griekse eenheden de waarde van de NAVO-oefeningen af.

Nabeschoouwing

Cincsoth wordt geconfronteerd met gewijzigde veiligheidsrisico's, gevormd door de instabiliteit op de Balkan en in het Midden-Oosten, de toenevende stroom van migranten uit de Noordafrikaanse landen en de modernisering van de Russische luchtmacht. Om aan die nieuwe situatie het hoofd te kunnen bieden heeft Cincsoth meer dan ooit behoefte aan voldoende eenheden om de taken in het kader van crisispreventie en -beheersing op een geloofwaardige wijze te kunnen uitvoeren. Goede integratie van de NAVO-strijdkrachten is daarvoor vereist, maar deze wordt bemoeilijkt door het sluimerende Grieks-Turkse conflict.

Ondanks de positieve ontwikkelingen van de laatste jaren, zoals de hereniging van Duitsland en het einde van de Koude Oorlog, hebben de NAVO-lidstaten Griekenland en Turkije hun geschillen nog niet weten op te lossen. Die geschillen zijn oorzaak van aanzienlijke spanningen tussen beide landen. Indicaties dat deze situatie in de nabije toekomst zal worden verbeterd, zijn niet zichtbaar. Een toenadering tussen Griekenland en Turkije is echter om verscheidene redenen meer dan wenselijk. Allereerst zijn beide landen van geostrategisch belang i.v.m. de doorgang van de Zwarte Zee naar de Middellandse Zee. Hoewel dat punt van minder belang wordt door de verminderde dreiging vanuit het GOS ligt de geostrategische waarde vooral in het hebben, houden en uitbreiden van de stabiliteit in de regio. Vervolgens is een Grieks-Turkse toenadering ook voor Griekenland en Turkije afzonderlijk van belang. Zo is Griekenland verwickeld in een territoriaal dispuut met Joegoslavië omtrent Macedonië en staan de verhoudingen met Albanië over de Griekse minderheid in dat land weer onder spanning. Voor Turkije geldt een soortgelijk probleem omtrent Turkse minderheden in Bulgarije en het Iraakse vluchtelingenprobleem (Koerden). Zowel Griekenland als Turkije hebben er voordeel bij als de onderlinge geschillen worden opgelost en er in

ieder geval op één front sprake is van een stabiele situatie.

Verbetering in de Grieks-Turkse relaties is dringend gewenst en zou de katalysator kunnen vormen voor stabiliteit in het turbulente Balkan-gebied gedurende de huidige onzekere periode. In het licht van de historische verhoudingen zal het oplossen van deze complexe materie een enorme uitdaging betekenen. Er is echter ook een reden tot optimisme. Zo zoeken zowel Griekenland als Turkije aansluiting bij de WEU, hetgeen uiteraard wordt gehinderd door de wederzijdse verschillen. Bovendien heeft Turkije het lidmaatschap van de EG aangevraagd, hetgeen o.a. op grond van de negatieve aspecten van het geschil tussen Turkije en een lidstaat van de EG niet in beschouwing is genomen. Door het feit dat Griekenland zijn veto kan uitspreken over een Turks toetreden tot de EG, zal een verbetering van de onderlinge verhoudingen v.w.b. dit aspect vooral voor Turkije van belang zijn. Voor beide landen zijn er duidelijke redenen om toenadering tot elkaar te zoeken. Indien de twee landen werkelijk aansluiting wensen bij het Westen kunnen de genoemde geschilpunten tussen hen worden betrokken bij de onderhandelingen over mogelijke toetreding tot de genoemde forums.

Belangstelling van de Westeuropese landen voor de problematiek van de landen in de zuidelijke regio is en blijft van belang. Participatie in oefeningen in dit gebied is bevorderlijk voor het uitbreiden van de samenwerking en voor de voorbereiding van een mogelijke inzet van NAVO-troepen in crisissituaties op de Zuidflank. In dit verband wordt de deelneming van Nederlandse eenheden aan de oefeningen DISPLAY DETERMINATION en DRAGON HAMMER gezien als een positieve bijdrage aan de NAVO-inspanning ter plaatse.

De komende jaren zal de NAVO alles eraan moeten doen om de stabiliteit aan haar Zuidflank te handhaven. De NAVO zal meer dan nu actief moeten worden betrokken bij het oplossen van de geschillen tussen Griekenland en Turkije. Een voortzetting of zelfs intensivering van het sluimerende conflict heeft immers de potentie de instabiliteit explosief te doen laten toenemen. De inspanning van de NAVO dient derhalve niet alleen te zijn gericht op het extern verdedigen van haar grondgebied, maar zeer zeker ook op het oplossen van interne geschillen, hetgeen evenzeer nodig is voor het handhaven van de vrede. Gelet op de nieuwe strategische belangen zullen de oude problemen eindelijk tot een oplossing moeten worden gebracht.

Malta's strategische betekenis toen en nu

Het noemen van de naam Malta roept nogal uiteenlopende reacties op. Sommigen denken dan al snel aan de klinkende overwinning van het Nederlandse voetbalelftal, anderen herinneren zich misschien de historische ontmoeting tussen president Bush en secretaris-generaal Gorbatsjov in 1989 aan boord van de *Maxim Gorki* en voor weer anderen is Malta slechts een interessant en (vooral) zonnig vakantieland.

Waarschijnlijk zijn nog maar weinigen zich bewust van de doorslaggevende betekenis die Malta heeft gehad op het verloop van de operaties in Noord-Afrika gedurende de Tweede Wereldoorlog. Begin 1941 meldde Rommel al aan Berlijn dat „zonder het bezit van Malta de Asmogendheden de controle over Noord-Afrika zouden gaan verliezen”. Gebleken is dat hij in dit opzicht over profetische gaven beschikte.

In dit artikel wordt nader ingegaan op de strategische betekenis van Malta, waarbij twee vragen centraal staan. Ten eerste waarom Malta gedurende de Tweede Wereldoorlog zo belangrijk was en, als logisch vervolg daarop, de vraag of Malta nu, in de huidige tijd, op grond van die zelfde factoren nog steeds van strategisch belang is. Teneinde die twee vragen in de juiste context te kunnen plaatsen wordt, als een soort oriënterende plaatsbepaling, eerst een korte historisch-geografische beschrijving van Malta gegeven.

De staat Malta

Malta bestaat uit drie bewoonde eilanden: het hoofdeiland Malta, Gozo en Comino en enkele onbewoonde eilandjes. Het ligt in de Middellandse Zee, ongeveer midden tussen Sicilië (93 km), Noord-Afrika (288 km), Gibraltar (1800 km) en Alexandrië (1500 km). De totale oppervlakte (van alle eilanden te zamen) bedraagt 316 km², dat is

ongeveer tweemaal de oppervlakte van Texel. Malta heeft 345.000 inwoners (de agglomeratie Eindhoven telt ca. 380.000 inwoners).

Het land heeft geen bergen of rivieren, de bodem is rotsachtig (kalkzandsteen, bedekt met een laagje vruchtbare aarde) en er zijn nauwelijks bomen. Voor voedsel is het relatief dichtbevolkte Malta in belangrijke mate afhankelijk van import. Malta is echter door de natuur gezegend met twee dingen:

- het is gelegen op het klassieke kruispunt van de noord-zuid en oost-west verlopende scheepvaartroutes door de Middellandse Zee;
- het beschikt over gemakkelijk te beveiligen, goed bevaarbare, diepe inhammen, die van oudsher hebben dienst gedaan als natuurlijke havens.

Het is dan ook niet toevallig dat die twee eigenschappen zo'n belangrijke rol hebben gespeeld bij Malta's ontwikkelingsgeschiedenis. De vroegste bewoners (5000 v.C.) waren waarschijnlijk afkomstig van Sicilië, vanwaar uit men bij helder weer Malta kon zien liggen. Daarna werd Malta eeuwenlang overheerst door verschillende volken, die in een bepaalde periode tot bloei kwamen en zodoende op zoek gingen naar nieuwe handelswegen of naar expansie streefden. Zo werd Malta achtereenvolgens beheerst door de Feniciërs in hun drang naar het westen, door de Romeinen in hun poging van de Middellandse Zee een Romeinse binnenzee te maken en door de Arabieren in hun opmars naar het noorden. Deze opsomming is lang niet volledig, maar al die genoemde en ongenoemde „passanten” hebben op Malta hun — ook in deze tijd nog zichtbare en voor wat betreft de Maltese taal zelfs hoorbare — culturele sporen achtergelaten. Een ander Maltees cultureel erfgoed, het christendom, werd in de Romeinse tijd geïntroduceerd door de apostel Paulus, die na een schipbreuk enige tijd op het eiland verbleef.

In 1530 kwam de soevereiniteit over de eilanden te

berusten bij de Ridders van St. Jan. Deze uit edellieden bestaande hospitaalorde was oorspronkelijk opgericht om het Heilige Land te verdedigen en de zieken en gewonden aldaar te verplegen. De Orde was echter door de Turken achtereenvolgens uit het Heilige Land, Cyprus en Rhodos verjaagd. Desondanks — of misschien ook juist wel daardoor — had de Orde zich langzamerhand ontwikkeld tot een geduchte militaire en bestuurlijke organisatie. Het is deze welvarende orde geweest die Malta gedurende ruim 250 jaar onafgebroken heeft bestuurd en zodoende voor stabiliteit en relatieve welvaart heeft gezorgd. Nagenoeg alle thans nog bestaande fortificaties, steden en rijke kerken stammen uit die periode.

Al in 1565 kwam voor het eerst het strategische belang van Malta voor West-Europa duidelijk aan het licht. Het werd toen langdurig belegerd door de legers van de Turkse sultan Suleyman II die, net als indertijd de Feniciërs, in westelijke richting in opmars was. Onder de bezielende leiding van de Orde hield Malta dapper stand; de Turkse opmars werd tot staan gebracht.

De Orde veranderde echter meer en meer in een gemakzuchtige, inactieve theocratie en ook van de oorspronkelijke riddergeloften kwam steeds minder terecht. Kortom, de Orde verloederde en Napoleon had in 1798 — in opmars naar Egypte — dan ook geen enkele moeite de eens zo geduchte „vesting” Malta te veroveren; hij hoefde alleen maar te landen.

Na de, zeer korte, Napoleontische periode kwam Malta onder bescherming van de Britse Kroon, werd vervolgens in 1814 uitgeroepen tot een Britse Kroonkolonie en kreeg al spoedig daarna een soort beperkt zelfbestuur. Malta werd een van de vele maritieme steunpunten van het Britse imperium. Het garnizoen, de marinebasis en de uitgebreide

Grand Harbour bij Valletta thans

de militaire en civiele scheepsreparatiefaciliteiten rondom Grand Harbour bij Valletta waren de belangrijkste bronnen van inkomsten voor de lokale bevolking.

Zo was in feite de situatie bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Strategische positie in de Tweede Wereldoorlog

In de Middellandse Zee zijn er drie strategisch belangrijke gebieden: in het westen de doorgang bij Gibraltar, in het oosten het gebied rond het Suezkanaal en in het centrale deel de „nauwe doorgang” tussen Sicilië en Noord-Afrika, met in het midden Malta. Alle drie gebieden waren in Britse handen.

Door de technische ontwikkeling van het luchtwapen was Malta onder onmiddellijk bereik van de Italiaanse luchtmacht komen te liggen. Met het oog op de dreigende houding van Italië en het gebrek aan voldoende luchtverdedigingsmiddelen en vliegtuigen had de Britse vloot zich noodgedwongen geconcentreerd in Gibraltar en Alexandrië. De vlootbasis op Malta was door de Royal Navy nagenoeg geheel verlaten. Slechts een klein garnizoen en enkele schepen waren achtergebleven.

Hoewel Engeland al vanaf 3 september 1939 officieel in oorlog was met Duitsland, duurde het tot 10 juni 1940 voordat Italië aan Engeland de oorlog verklaarde. Op dat moment was Frankrijk al bijna van het militaire toneel verdwenen en Engeland had de handen vol aan de organisatie van de verdediging van het eigen land. Zodoende leek Mussolini gelegenheid te krijgen een van zijn reeds lang gekoesterde „romeinse” aspiraties te gaan verwezenlijken: het transformeren van de Middellandse Zee tot een „mare nostrum”.

De strategische situatie in de Middellandse Zee op dat moment leek Mussolini in de kaart te spelen. De Franse vloot speelde na de wapenstiltand op 21 juni geen rol meer en de Britse vloot was immers uit het centrale deel van de Middellandse Zee verdwenen. Ook de Franse strijdkrachten in Noord-Afrika waren als gevolg van de wapenstiltand tot werkloos toezien veroordeeld. Al deze ontwikkelingen veroorzaakten een belangrijke verstoring van het regionale machtsevenwicht.

De Italiaanse marine en luchtmacht (opererend vanaf Sicilië) domineerden derhalve het centrale deel van de Middellandse Zee. Zodoende kon Italië ongestoord doorgaan met de opbouw van een strijdmacht in Libië (sedert 1912 in Italiaanse handen) met de uiteindelijke bedoeling Egypte te overmeesteren.

De Royal Navy kon vanuit haar bases in Gibraltar en Alexandrië die Italiaanse opbouwoperatie nauwelijks voorkomen of verhinderen. De relatief korte Italiaanse bevoorradingsroute (*Sea lines of communication* zouden wij thans zeggen) lag immers buiten het bereik van de eigen vliegtuigen, de maritieme reactietijd was te lang en het risico van de massale luchtdreiging in de omgeving van Sicilië was te groot. Het enige wat de zwakke Britse landstrijdkrachten in Egypte (de *Western Desert Force* met ca. 50.000 man) nog restte, was zich voorbereiden op een aanval van steeds maar sterker wordende Italiaanse strijdkrachten. Uiteindelijk werd die aanval op 13 september ingezet.

De hegemonie van de Italiaanse vloot en luchtmacht in het centrale deel van de Middellandse Zee betekende ook dat de Britse troepen- en wapentransporten naar Egypte de lange weg om Kaap de Goede Hoop moesten nemen, waardoor de toch al ongunstige krachtsverhoudingen in Noord-Afrika nog verder verslechterden. Engeland was dus alles eraan gelegen tenminste de Italiaanse opbouw en herbevoorrading te verstoren en dat kon alleen maar vanuit Malta, dat als een „onzinkbaar vliegdekschip” op het klassieke kruispunt van scheepvaartroutes was gelegen.

Dat was het begin van de heroïsche strijd om Malta die ruim drie jaar zou duren. Een strijd waarbij de ene partij probeerde ten koste van grote offers het eiland als operationele uitvalsbasis in stand te houden en waarbij de andere partij trachtte dat te voorkomen.

Wederopbouw- en bevoorradingsproblemen

De wederopbouw van Malta als operationele uitvalsbasis — het was immers door de Royal Navy nagenoeg verlaten — en de periodieke herbevoorrading verliepen uiterst moeizaam en gingen gepaard met enorme scheepsverliezen. Malta bezat nu eenmaal geen natuurlijke hulpbronnen en dat betekende dat niet alleen bewapening (vooral luchtdoelartillerie), munitie, uitrusting en troepen, maar ook voeding, brandstof, medicamenten e.d. voor de gehele bevolking per konvooi moesten worden aangevoerd. Die aanvoerrote werd na het passeren van Gibraltar steeds kwestbaarder voor — met name — luchtaanvallen vanaf Sicilië.

De voor Malta bestemde Britse jagers konden de oversteek van Gibraltar niet maken. Daarom werden ze zo ver mogelijk per vliegdekschip aangevoerd en vervolgens op relatief veilige afstand „gelanceerd”. Op deze wijze zijn in totaal 764 vliegtuigen gezonden, waarvan er 718 op Malta zijn aangekomen; voor de eerste maal al op 2 augustus 1940 (12 Hurricanes, per HMS Argus) en voor het laatst op 29 oktober 1942 (31 Spitfires via HMS Furious).

Malta deed uiteindelijk dienst als uitvalsbasis voor een torpedojager- en onderzeebootgroep en voor verschillende typen vliegtuigen. Daarmee werd de aanvoerlijn van de Asmogendheden in het centrale deel van de Middellandse Zee met groot succes aangevallen en werden in een latere fase zelfs *offensive counter-air*-operaties op Sicilië uitgevoerd. Ook speelde Malta een belangrijke rol in de elektronische oorlogvoering.

Volgens velen is het Britse optreden vanaf Malta beslissend geweest voor de uiteindelijke Duitse en Italiaanse nederlaag in Noord-Afrika, waarbij dient te worden bedacht dat het verloop van de operaties in de woestijn volledig werd bepaald door de strategisch-logistieke capaciteiten. Churchill zei hierover:

Nimmer was het onderlinge verband tussen Malta en de operaties in de woestijn zo duidelijk als in 1942. De heldhaftige verdediging van het eiland in dat jaar vormde de sleutel tot de lange strijd ter handhaving van onze positie in Egypte en het Midden-Oosten. Herbevoorrading betekende voor ons een reis van twee à drie maanden rond de Kaap. Voor de vijand was er slechts een overtocht van twee à drie dagen over de Middellandse Zee, waarmee slechts het gebruik van een gering aantal kleinere schepen gemoeid was. ▷

Duitse interventie

De Italianen hadden het belang van Malta van het begin onderkend. Al op 11 juni 1940 werd het door de Italiaanse luchtmacht, de Regia Aeronautica, aangevallen, waarbij de vliegvelden en de haveninstallaties en dokken in de omgeving van Grand Harbour de belangrijkste doelen vormden. Dat zou — zij het in wisselende intensiteit — gedurende de gehele oorlog het standaardpatroon worden. In het begin was er slechts sprake van een puur Brits-Italiaanse confrontatie. Hitler bleek in eerste instantie geen strategische interesse voor de Middellandse Zee te hebben, maar na het ronduit teleurstellende optreden van de Italiaanse strijdkrachten in zowel Noord-Afrika als Griekenland zag hij zich genoodzaakt eind 1940 zijn Italiaanse bondgenoot te hulp te schieten. Die Duitse interventie had nogal wat consequenties. Het betekende bv. dat op 12 februari 1941 generaal Erwin Rommel in Tripoli arriveerde om het commando over het *Deutsche Afrika-Korps* op zich te nemen; de consequenties daarvan zijn bekend. Het resulteerde ook in de Duitse verovering van Griekenland, Joegoslavië en ten slotte zelfs van Kreta (mei '41), waardoor het relatieve belang van Malta nog meer toenam.

Ook werd eind december 1940 *Fliiegerkorps X* op Sicilië gestationeerd. Het bestond uit verschillende type bommenwerpers, o.a. de Stuka 87 en de Junker 88, en jagers van het type Messerschmitt, in totaal ca. 350 stuks. Dit *Fliiegerkorps* kreeg een aantal opdrachten te vervullen in het centrale en oostelijke deel van de Middellandse Zee. Eén van die taken was het neutraliseren van Malta. Dat betekende dat Malta maandenlang onafgebroken luchtaanvallen moest verduren. Net als in 1565 werd het weer belegerd en bijna volledig van de buitenwereld geïsoleerd. Het gevolg was dat de operationele activiteiten nagenoeg geheel moesten worden gestaakt. Malta werd echter „gered” door de Duitse veldtocht in de Sovjet-Unie (juni 1941), waardoor *Fliiegerkorps X* andere taken kreeg toegewezen.

Aangenomen moet worden dat, indien de druk op Malta toen zou zijn voortgezet, het waarschijnlijk — uit gebrek aan primaire levensbehoeften — had moeten capituleren. Door het verleggen van het strategische zwaartepunt van de Middellandse Zee — een in Hitlers ogen secundair operatietoneel,

De luchtoorlog boven Malta, 1940-1943

<i>Duits/Italiaanse luchtmacht</i>	
Aantal uitgevoerde sorties	26.000
Door RAF vernietigde vliegtuigen	1.252
Door luchtdoelartillerie vernietigd	241
Waarschijnlijk vernietigd	420
<i>Britse luchtmacht (RAF en Royal Navy)</i>	
Verliezen tijdens luchtgevechten	547
Verliezen op de grond	160
Operationele vliegreun	ruim 112.000

waar een onbetrouwbare partner hem naartoe had gelokt — naar de Sovjet-Unie werd een belangrijke strategische mogelijkheid gemist. In elk geval zou de woestijnoorlog een totaal andere afloop hebben gekregen.

Voor Malta betekende de afnemende Duitse druk dat orde op zaken kon worden gesteld, dat de geleden verliezen konden worden aangevuld en dat langzamerhand de operationele taak weer ten volle (en naar later bleek zeer succesvol) kon worden uitgevoerd. De Italiaanse verliezen op zee liepen weer snel op, de aanvoer stagneerde en het *Afrika-Korps* raakte in de problemen.

Uiteindelijk liet Hitler zich toch overtuigen van het belang de Middellandse Zee te beheersen. Begin 1942 begon daar een tiental U-boten te opereren en ook de Duitse luchtmacht op Sicilië werd weer versterkt. De druk op Malta werd opnieuw opgevoerd en een nieuwe „belegering” werd ingezet; de voedsel- en olievoorraden naderden een kritieke grens, er werd honger geleden en de zo waardevol gebleken operationele taken moesten noodgedwongen worden teruggedraaid. Op 10 mei meldde veldmaarschalk von Kesselring (opperbevelhebber voor het gebied van de Middellandse Zee) al aan Berlijn dat de neutralisatie van Malta was voltooid. Dat bleek echter wat te voorbarig.

In een laatste poging Malta voor capitulatie te behoeden, vertrok in augustus 1942 uit Gibraltar een konvooi, bestaande uit 14 koopvaardijsschepen en een zwaar escorte van de Royal Navy. Na enorme verliezen — ook bij de Royal Navy — wisten uiteindelijk slechts vier koopvaardijsschepen Malta te bereiken, maar dat bleek voldoende. Malta was weer op het nippertje gered. De Engelsen konden hun operationele taken hervatten. De Duitse luchtaanvallen gingen weliswaar door, maar langzamerhand begon het tij te keren.

De bijna permanente belegering van Malta en de

hevige, bijna continue luchtoorlog (zie de tabel) hadden van het uithoudings- en doorzettingsvermogen der Maltezers het uiterste gevraagd. Voor hun dappere gedrag werd Malta collectief beloond: op 15 april 1942 verleende Koning George VI de hoogste civiele dapperheidsonderscheiding, het *George Cross*, aan de bevolking van Malta. In de nationale vlag van de huidige republiek Malta is dit kruis in de linkerbovenhoek terug te vinden.

Operatie Hercules

Resteert de vraag waarom Duitsland of Italië nooit een poging hebben ondernomen Malta te veroveren.

Allereerst dient te worden bedacht dat voor de Duitsers in eerste instantie de operaties in Noord-Afrika slechts ten doel een dreigende debâcle van de Italiaanse bondgenoot enigszins te compenseren. Pas in een latere fase van de oorlog werd het strategische belang van een offensief in de richting van Egypte — in samenhang met een offensief door Turkije en Syrië — met als uiteindelijke doel Perzië, onderkend.

De Italiaanse generale staf daarentegen had al geruime tijd een plan voor een invasie op Malta ontwikkeld. Tijdens de besprekingen tussen Mussolini en Hitler op 30 april 1942 kwam dat plan, *Operatie Hercules* genaamd, ter discussie. Het behelsde een gecombineerde Italiaans-Duitse zee- en luchtlanding waaraan de Duitsers met o.a. een luchtlandingsdivisie zouden moeten deelnemen. Ook admiraal Raeder drong toen aan op een invasie van Malta; de maritieme situatie in de Middellandse Zee was op dat moment voor een dergelijke operatie uitgesproken gunstig.

Hitler voelde er echter niet veel voor. Hij wou trouwde de Italianen en zag weinig heil in een gezamenlijke operatie, die ook nog onder Italiaans commando zou staan; bovendien lagen de gevoelige verliezen van de Duitse luchtlandingsstroepen op Kreta nog vers in zijn geheugen. Uiteindelijk werd toch besloten dat Operatie Hercules zou worden uitgevoerd, maar pas na *Operatie Theseus*, Rommels offensief in Noord-Afrika. Dat verliep zeer voorspoedig en op 21 juni werd zelfs Tobroek door de Duitsers heroverd. Na dat succes was — in Hitlers ogen — de strategische situatie in Noord-

To honour her brave people I award the George Cross to the island fortress of Malta to bear witness to a heroism and devotion that will long be famous in history

George R.I.

Afrika zodanig verbeterd, dat Operatie Hercules voorlopig kon worden uitgesteld. En ook ditmaal kwam van uitstel afstel.

Het strategische belang in de huidige tijd

Om in de huidige tijd terecht te komen moet — zij het in vogelvlucht — de periode tussen de Tweede Wereldoorlog en heden worden overbrugd. Na de oorlog werd op Malta al spoedig het oude systeem van zelfbestuur hersteld, maar het zou tot 21 september 1964 duren alvorens Malta de status van een onafhankelijke staat binnen het Britse gemeenebest kreeg. Er werd een formele overeenkomst gesloten met Engeland (en zodoende indirect met de NAVO) over de marinebasis; in feite de voortzetting van de toen al jaren bestaande situatie. Nog steeds was op Malta een uitgebreid Brits garnizoen gelegerd.

Vanaf ongeveer 1971 begon de situatie te veranderen. De socialistische regering onder leiding van premier Dominic Mintoff begon een extreem linkse koers te varen. De republiek werd uitgeroepen, het basisverdrag met Engeland werd opgezegd en in 1979 verlieten de laatste Britse soldaten Malta. De betrekkingen met het westen verslechterden en die

met landen als de Sovjet-Unie, Libië en Noord-Korea werden aangehaald. Na het wegvallen van de belangrijkste bron van inkomsten, de Britse marinebasis, was dat laatste niet zo verwonderlijk. Er moesten immers nieuwe economische bronnen worden aangeboord, die toen voornamelijk in linkse kringen werden gezocht.

Gelukkig voor het westen verklaarde Malta zich in het Oost-Westconflict „neutraal” en in september 1980 sloot het (na onenigheden met Libië over olieboringen in zee) zelfs een *Neutrality agreement* met Italië, waarbij Malta o.a. verklaarde geen buitenlandse militaire bases op zijn grondgebied te zullen toestaan en Italië Malta's neutraliteit erkende en beloofde Malta terzijde te staan bij een eventuele schending van die neutraliteit. Dat verdrag werd overigens in 1984 alweer opgezegd omdat Italië zich niet aan de voorwaarden voor economische steunverlening zou hebben gehouden.

Na de verkiezingen van 1987 kwam de meer westers getinte Nationalistische Partij aan het bewind; haar machtspositie was echter niet sterk. Malta kent een tweepartijensysteem, met minimale onderlinge krachtsverschillen (in de orde van grootte van 47 à 53%). Deze nieuwe regering zocht weer nauwere aansluiting met het Westen, maar het neutraliteitsbeginsel werd, als een soort compromis met de socialisten, gehandhaafd en zelfs in de grondwet opgenomen. Op 16 juli 1990 vroeg de Maltese regering echter wel volledig lid van de EG te mogen worden.

Tot zover de politieke ontwikkelingen sinds 1945. Resteert nog de vraag naar het huidige strategische belang.

Malta ligt natuurlijk nog steeds op hetzelfde snijpunt van belangrijke scheepvaartroutes in de Middellandse Zee, maar de omstandigheden zijn nu totaal verschillend. Allereerst moeten wij ons realiseren dat het toenmalige belang van Malta een afgeleide was van de strategische verhoudingen rondom de Middellandse Zee. De geallieerden (in feite de Engelsen) bezaten op een bepaald moment in de Middellandse Zee geen andere bases meer dan Gibraltar, Malta en Alexandrië, terwijl juist in dié fase van de oorlog in Noord-Afrika belangrijke operaties plaatsvonden met een aanzienlijk verder reikende strategische betekenis.

Ook de technische mogelijkheden zijn sinds die tijd

aanzienlijk toegenomen. Dat geldt voor de waarnemings- en verkenningmogelijkheden, voor de autonomie van oorlogsschepen en evenzeer voor de actieradius van gevechtsvliegtuigen. Dat betekent dat de toenmalige Duitse en Italiaanse troepen-transporten van Sicilië naar Noord-Afrika, met de huidige technische middelen wél hadden kunnen worden ontdekt en bestreden vanuit de toen (te) verafgelegen bases Gibraltar en Alexandrië.

In de huidige strategische verhoudingen beschikken de NAVO-marine-strijdkrachten over voldoende (marine)bases in de Middellandse Zee; zij zijn alle gelegen in het noordelijke gedeelte, met name in Spanje (Gibraltar), Frankrijk en Italië, en in mindere mate in Griekenland en Turkije. Bovendien bezit Italië in het centrale deel van de Middellandse Zee, in de onmiddellijke omgeving van Malta, nog steeds twee kleine eilandjes, Lampedusa en Pantelleria, waarmee de nauwe doorgang tussen Italië en het Noordafrikaanse vasteland (met technische middelen) afdoende kan worden gecontroleerd.

De Sovjet-Unie daarentegen kampt nog steeds met het eeuwenoude Russische probleem dat haar Zwarte-Zeevloot in feite is opgesloten in een binnenzee en dat zij daarbuiten niet over adequate havenfaciliteiten beschikt. Vandaar dat de politiek van de Sovjet-Unie steeds erop gericht is geweest vaste voet te krijgen op de „zuidelijke oever” van de Middellandse Zee, waarbij de aandacht in het bijzonder was gericht op de zg. Maghreb-landen, Libië, Tunesië, Algerije en Marokko. Er zijn daar echter maar weinig natuurlijke havens (dat was óók al een van de problemen tijdens de Tweede Wereldoorlog). De Fransen hebben weliswaar goede en relatief grote havens achtergelaten in Tunis, Bizerta, Algiers, Mers-el-Kebir, Oran en Casablanca, en ook Libië beschikt over goede havenfaciliteiten in Tripoli en Benghazi, maar in het algemeen zijn al die havens kwalitatief verre de mindere van de NAVO-marinehavens in Spanje, Frankrijk en Italië. In feite beschikt alleen Malta over natuurlijke havens en de daarbij behorende faciliteiten die geschikt zijn voor een moderne marine.

En daarin schuilt nog steeds het strategische belang van Malta voor de NAVO: niet in het bezitten of beheersen van Malta, maar in het ontzeggen van het bezit of de gebruiksmogelijkheden aan de mari-

ne van de Sovjet-Unie. Het feit dat de koude oorlog „formeel” is afgesloten, maakt daarbij nauwelijks verschil.

Daarom is het belangrijk dat niet alleen de neutraliteit van Malta in de grondwet ligt verankerd, maar ook het feit dat Malta geen vreemde militaire bases op zijn grondgebied zal toestaan. De topontmoeting tussen president Bush en secretaris-

generaal Gorbatsjov in december 1989 in de haven van Valletta is m.i. ook in dit verband niet zonder betekenis; het is een impliciete erkenning door beide grootmachten van Malta's neutrale status. Daarom is het belangrijk dat Malta ook in politiek opzicht stevig in Europa verankerd blijft en vandaar dat een EG-lidmaatschap vanuit die optiek alleen maar valt toe te juichen.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente maartnummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

De militair-strategische situatie van Indonesië

Een artikel over de militair-strategische situatie van Indonesië dient allereerst enig inzicht te verschaffen in de geografie en demografie van dit uitgestrekte land met zijn grote verscheidenheid aan inwoners. Enige kennis van de geschiedenis vanaf het uitroepen van de onafhankelijkheid op 17 augustus 1945 is noodzakelijk om de huidige situatie te doorzien. Dat geldt in het bijzonder voor de plaats van de strijdkrachten in de Indonesische samenleving. De ontwikkeling van de economie en de sociale gevolgen ervan hebben een dominerende invloed op de interne stabiliteit van het land. De verhouding tot de buurlanden is een belangrijke factor voor de regionale stabiliteit. Deze wordt o.m. bepaald door de militaire mogelijkheden van de regionale grootmachten.

Geografie

Indonesië is de grootste archipelstaat ter wereld, bestaande uit vijf grote eilanden en dertig groepen van kleinere eilanden (zie de afb.); totaal ruim 13.600 waarvan er ongeveer 6000 bewoond zijn.

De archipel ligt tussen $\pm 7^\circ$ N.Br. en 11° Z.Br. In Europese verhoudingen strekt Indonesië zich uit van Schotland tot de Oeral. De archipel is verdeeld in drie groepen. De eilanden Java, Sumatra en Kalimantan en de kleine eilanden daartussen, liggen op het Soenda continentaal plat dat aan de Indochinese kust begint. De zee heeft in dit gebied een maximale diepte van 200 m. Irian Jaya en de Aroe-eilanden liggen op het Sahoel continentaal plat met dezelfde maximumzeediepte. Daartussen bevinden zich de Noesatenggara-eilandengroep (Bali tot Timor), de Molukken en Soelawesi. De diepte van de tussengelegen zeeën gaat tot 4600 m.

Met uitzondering van Java zijn de eilanden bedekt met tropisch regenwoud. De bodem is veelal

vruchtbaar, o.a. als gevolg van vulkanische erupties. De internationale vrije doorvaart tussen de eilanden is onderwerp van een langdurig volkenrechtelijk dispuut, waarbij Indonesië de soevereiniteit claimt over alle wateren tussen en om de eilanden en waarbij de territoriale wateren worden begrensd door een 12-mijlszone om de buitenste eilanden van de archipel. Daaromheen bevindt zich de 200-mijls exclusieve economische zone.

Indonesië heeft gemeenschappelijke landgrenzen met Broenei en Maleisië op het eiland Kalimantan (voorheen Borneo) en met Papoea Nieuw-Guinea in Irian Jaya (voorheen Nederlands Nieuw-Guinea).

Bevolking

Indonesië is qua bevolkingsomvang na de Volksrepubliek China, India, de SU en de VS het vijfde land van de wereld met ca. 185 miljoen inwoners. Alhoewel er een actieve bevolkingspolitiek wordt gevoerd, gericht op geboortebeperking is de verwachte gemiddelde groei 1,9% per jaar. In 2000 wordt een bevolkingsomvang van ruim 216 miljoen en in 2005 van ruim 231 miljoen verwacht.

De bevolking is erg ongelijk over het land verdeeld met als extremen Java (nog geen 7% van de gebiedsomvang van Indonesië) waar ruim 60% van de totale bevolking woont, en Irian Jaya, dat bijna 22% van het gebied omvat, en waar slechts 0,8% van de bevolking woont. Het wekt dan ook geen verbazing dat reeds ver voor de onafhankelijkheid transmigratieprojecten werden ontwikkeld, en dat er nu zelfs een ministerie voor transmigratie is.

Zoals in vele ontwikkelingslanden hebben steden een grote aantrekkingskracht. Deze dreigen dan ook, zonder afremming door de overheid, te verstikken. Jakarta, de hoofdstad, heeft haar bevol-

king van 1971 tot 1980 zien toenemen van ruim 4,5 naar ruim 6,5 miljoen en herbergt nu rond 10 miljoen inwoners. Met allerhande beperkende maatregelen probeert men de toestroom vanaf het platteland af te remmen.

In de archipel worden ongeveer 500 talen en dialecten gesproken, veelal overeenkomend met de etnische bevolkingsgroepen. Het Bahasa Indonesia, geënt op het Maleis, is de lingua franca en wordt door vrijwel de gehele bevolking in meer of mindere mate beheerst.

Meer dan de helft van de bevolking is werkzaam in de landbouw, ca. 14% is werkzaam in de ambtelijke sfeer, ca. 10% werkt industrieel en ca. 15% drijft enigerlei handel. Ruim 90% van de bevolking is moslim en de overigen zijn voornamelijk christenen of boeddhisten.

Transmigratie, veelal van Javanen naar dunbevolkte gebieden elders, leidt soms tot etnische spanningen tussen autochtone en allochtone bevolkingsgroepen.

Politiek

De republiek Indonesië werd op 17 augustus 1945 geproclameerd door de latere president Soekarno en de latere vice-president Hatta. Bij hun voorbereidingen werden de oprichters van de eenheids-

staat geconfronteerd met het probleem hoe al die verschillende (etnische) groeperingen onder één noemer te brengen. Vóór de Japanse bezetting waren er ruwweg drie hoofdstromingen in het onafhankelijkheidsstreven: de nationalist die streefden naar een seculiere staat, gebaseerd op de historische en culturele fundamenteën; daartegenover stond de groepering die van mening was dat Indonesië een op de islam gebaseerde religieuze staat zou moeten worden omdat de overgrote meerderheid deze godsdienst is toegedaan; en de communisten vormden de derde groep. Deze maakte door de anti-marxistische houding van de Japanners overigens geen deel uit van het gezelschap dat tijdens de bezetting de onafhankelijkheid voorbereidde. Deze drie stromingen hebben een voortdurende rol gespeeld in de grondvesting en ontwikkeling van de Indonesische staat, waarbij de rol van de communisten na de grote zuiveringen in de tweede helft van de jaren '60, althans getalsmatig, als vrijwel uitgespeeld moet worden beschouwd.

Om de verschillen te overbruggen ontwikkelden de *founding fathers* van de Republiek de zg. Pantjasila (vijf uitgangspunten) waaraan in de volgende jaren een filosofie werd ontleend. De vijf uitgangspunten zijn: het geloof in God; menslievendheid; de eenheid van Indonesië; democratie gebaseerd op de wijsheid van representatieve beraad-

slagingen; sociale rechtvaardigheid voor alle mensen. Deze voor de meeste westerlingen moeilijk te doorgronden, weinig concrete en multi-interpretabele filosofie werd later bij presidentieel decreet uitgeroepen tot de enig toegestane staatsfilosofie waarop al het handelen dient te zijn gebaseerd.

Het moge duidelijk zijn dat de communisten, tenminste v.w.b. het eerste punt, niet in deze filosofie passen. In tegenstelling tot Westerse democratieën waar politieke leiders tegenover de volksvertegenwoordiging een dagelijkse verantwoordingsplicht hebben, ziet men in dit deel van de wereld een veel meer autonoom leiderschap, waarbij de leider weliswaar door vertegenwoordigers van het volk wordt gekozen, maar waarbij de plicht tot verantwoording tegenover deze vertegenwoordigers slechts marginaal is. Dat leidt tot een sterk persoonlijk en veelal langdurig leiderschap dat onafwendbaar een sterk stempel drukt op alle facetten van de samenleving. Overdracht van leiderschap is in deze situatie een moeizaam proces waarbij destabiliserende effecten niet zijn uit te sluiten. Indonesië heeft sinds zijn onafhankelijkheid nog slechts éénmaal een overdracht van het presidentschap gekend in het midden van de jaren '60 onder de wel zeer bijzondere omstandigheid dat zojuist een communistische staatsgreep was vrijdeld. Wellicht dat er in 1993, als de vijfde ambtstermijn van de huidige president afloopt, een reguliere machtsoverdracht zal plaatsvinden.

Economie

De Indonesische economie ontwikkelt zich in opgaande lijn, hetgeen in sterke mate wordt bevorderd door het stabiele politieke en financiële klimaat sinds het midden van de jaren '60. De ontwikkelingssteun van de onder Nederlands voorzitterschap opererende IGGI (*Intergovernmental group on Indonesia*) vormt eveneens een belangrijke stimulans. Voor 1992 bedraagt de steun f 9,5 miljard, waaraan Nederland f 182 miljoen bijdraagt. Aanvankelijk droegen de inkomsten uit de export van aardolie en gas in te hoge mate bij aan de groeiende welvaart. Dat wreekte zich toen de olieprijsen daalden. Het besef ontstond dat een te grote afhankelijkheid van slechts enkele producten in hetzelfde marktsegment te riskant is voor een ongestoorde economische ontwikkeling.

Daarom is de afgelopen jaren een constante koers gevaren, gericht op het stimuleren van de export van andere dan olie/aardgasproducten en waardoor het aandeel van de opbrengst van olie en gas zou worden gereduceerd tot minder dan 50% van de totale export. In dit kader werden o.m. de winning en verwerking van palmolie gestimuleerd, evenals de textiel-, de schoen- en de rotanverwerkingsindustrie. Het laatste ging gepaard met het verbod tot export van onbewerkte rotan. De economie wordt tevens gestimuleerd door deregulering en een geleidelijke en voorzichtige decentralisatie. Dat leverde o.m. een liberaler bankklimaat op. De economische groei over 1989 en 1990 bedroeg resp. 7,4 en 7%. De te hoge inflatie (in 1990 ongeveer 10%) noopte tot een terughoudend monetair en kredietbeleid. De uitvoering van dat beleid door geldverkrapping en kredietbeperking heeft — althans op korte termijn — een negatieve invloed op de economische groei. Men wordt daarenboven in toenemende mate geconfronteerd met tekorten aan gekwalificeerde managers en goed opgeleid productiepersoneel, alsmede met infrastructurele onvolkomenheden (wegen- en havencapaciteit, energievoorziening en telecommunicatie). Door deze negatieve tendensen, in samenhang met de afvlakkende importvraag uit westerse landen en een dalende olieprijs, zal de groei van de Indonesische economie in 1991 naar verwachting beperkt blijven tot ca. 5%.

Het klassieke probleem bij de toegenomen welvaart is de verdeling ervan, zowel regionaal als sociaal. Speciale aandacht wordt inmiddels geschonken aan de achterblijvende ontwikkeling van Oost-Indonesië. De sociale-welvaartsverdeling zou wel eens het probleem van de — nabije? — toekomst kunnen worden. De grote economische macht is in handen van enkelen die via conglomeraten het economische leven controleren. Onnodig te vermelden dat zich hier ontzagwekkende kapitalen ophopen. Aan de onderkant van de samenleving het minimumloon dat per regio varieert van ca. f 0,85 tot ca. f 2,70 per dag en dat naar verluidt veelvuldig wordt ontdoken. Het is onjuist deze bedragen op de Nederlandse samenleving te projecteren, maar f 2,70 per dag is ook in Jakarta geen vetpot. De Indonesische maatschappij is sterk hiërarchisch en zelfs feodaal van opbouw. Door de levensbeschouwing van de gemiddelde Indonesiër schikt men zich veelal gemakkelijk in

zijn lot, maar met de opkomst van een maatschappelijke middenklasse kan op den duur, bij een ongewijzigd beleid, onrust ontstaan, waarbij een economische terugval niet is te vermijden. Stabiliteit is een primaire voorwaarde voor een gunstige economische ontwikkeling.

Indonesië en de „huurlanden”¹

Zuidoost-Azië is een regio van grote contrasten en diversiteit. Als begrenzing zal op praktische gronden worden aangehouden het gebied ten zuiden van de Chinese grens op een noord-zuidas Laos/Vietnam-Indonesië en een west-oostas Myanmar (voorheen Birma)-Filippijnen. Dat gebied omvat tien onafhankelijke staten: Myanmar, Thailand, Laos, Vietnam, Cambodja, Maleisië, Singapore, Broenei, Indonesië en de Filippijnen. Na de onafhankelijkheid, die in de meeste gevallen na de Japanse capitulatie in 1945 werd verkregen, moesten die landen hun onderlinge verhoudingen trachten te regelen en bovenal stabiliseren. Na een periode van instabiliteit, te beschouwen als de groeistuipe van jonge naties (v.w.b. Indonesië bv. de confrontatiepolitiek van Soekarno t.o.v. Maleisië en de communistisch geïnspireerde coupoging in 1965), zocht men een noemer voor gemeenschappelijke belangenbehartiging. Myanmar, Vietnam, Laos en Cambodja hebben een marxistisch bewind dat veelal binnenwaarts is gericht. Hier was geen plaats voor een samenwerkingsverband. De overige landen tekenden op 8 augustus 1967 uit politiek-strategische overwegingen de zg. „Bangkok Declaration” waarmee de *Association of Southeast Asian Nations* (Asean) werd opgericht. De achterliggende gedachte was om bij het Vietnamconflict meer regionaal politiek gewicht in de schaal te leggen. Asean is bedoeld als een forum voor economische, sociale en culturele samenwerking. Als beginselen achter deze samenwerking staan o.m. regionale solidariteit en regionale veiligheid. Indonesië tracht veelal een bemiddelende rol te spelen bij regionale conflicten en bv. in de Cambodjaanse problematiek niet zonder succes. Asean wordt soms vergeleken met de EG, maar die vergelijking gaat

mank. Is het voor de landen van de EG vaak al moeilijk tot eenstemmige besluiten te komen over inhoudelijke aangelegenheden, in de Asean-landen waar de verschillen van inzicht en belangen nog veel groter zijn is effectieve en praktische besluitvorming nog veel moeilijker. Asean is geen militair bondgenootschap, alhoewel er onder de Asean-paraplu wel bilaterale militaire overeenkomsten zijn afgesloten, bv. een gezamenlijk Indonesisch-Singaporees schietterrein in Midden-Sumatra voor de luchtstrijdkrachten, enkele trainingsfaciliteiten op elkaars grondgebied en enkele rudimentaire gezamenlijke oefeningen.

Asean-landen hebben enerzijds geen behoefte aan militaire blokvorming maar anderzijds is het van essentieel belang de defensieuitgaven op een laag peil te brengen of te houden ten einde de economische ontwikkeling niet te schaden. De samenwerking in Asean-verband vermindert het potentiële onderlinge wantrouwen. Voorts werd in Koeala Loempoer in 1971 de Zopfan-conceptie (*Zone of peace, freedom and neutrality*) bekrachtigd, waarbij o.m. werd vastgelegd dat men niet tot buitenregionale bondgenootschappen zou toetreden en dat buitenlandse bases slechts een tijdelijk karakter zouden hebben, gericht op stabiliteit van de regio in het algemeen en het betrokken land in het bijzonder.

Strijdkrachten

De strijdkrachten nemen in de Indonesische samenleving een zeer bijzondere plaats in. De basis daarvoor werd gelegd tijdens de vrijheidsstrijd, waarbij steeds sprake was van enerzijds politici die het vrijheidsideaal met politieke middelen wilden verwezenlijken en anderzijds, min of meer gescheiden daarvan, gewapende groeperingen die, al of niet onder eenhoofdige leiding, door gewapende strijd de vrijheid wilden afdwingen. Zeker in de beginperiode na het uitroepen van de republiek streefden beide partijen min of meer los van elkaar naar de verwezenlijking van het vrijheidsideaal. De huidige minister van defensie en veiligheid, gen L. B. Moerdani, stelt dan ook dat de Indonesische strijdkrachten andere karakteristieken bezitten dan die in andere landen omdat de strijdkrachten in Indonesië niet zijn gevormd door de politieke machthebbers maar uit het volk zelf zijn

---

¹ Gegevens ontleend aan: *Geopolitics of security in the greater Pacific basin* (Int. Security Council) en: P. S. Suwondo — *Geopolitics in Southeast Asia, an Indonesian view*.

ontstaan.² Harold W. Maynard is van mening dat de Indonesische strijdkrachten

... take pride in having sprung spontaneously from the Indonesian masses. It was not created by politicians nor by the Dutch or Japanese. Armed bands gathered, elected their own officers, and fought the Dutch — all without benefit of centralized political leadership or logistic support. Because of this, the army perceived itself less an instrument of the state than as a reflection of the will of the people.³

Deze onafhankelijke opstelling zorgde o.a. ervoor dat de gevangenneming van de politieke leiding van de Republiek bij de Tweede Politieke Actie geen desastreuze gevolgen had voor de vrijheidstrijd. De republikeinse bevelhebber gaf de order uit: „met of zonder regering, de strijdkrachten gaan gewoon door met de strijd voor de onafhankelijkheid van Indonesië”.

Volgens gen Simatoepang ontwikkelden de strijdkrachten in de eerste jaren van de republiek een soort defensief mechanisme tegen de overmatige invloed van elkaar bestrijdende politieke partijen. De strijdkrachten werden daarmee tot een stabiliserende factor in de maatschappij⁴; een rol waarvan men geen afstand meer heeft gedaan. De president stelt in zijn memoires dat de strijdkrachten het recht en de verantwoordelijkheid hebben te beslissen over de koers van het land en de wijze waarop het land wordt geregeerd.⁵ Dit leidt dan tot de zg. *dwifungsi* (dubbele taak) van de strijdkrachten: enerzijds de interne en externe verdediging van het land en anderzijds het optreden als een sociaal-politieke macht. In de uitwerking van deze *dwifungsi* komen wij op allerlei civiele (sleutel)posities (actief dienende) officieren tegen.

Uit het voorgaande komt de vraag naar voren of in Indonesië van een militair regime moet worden gesproken. De autoriteiten ontkennen dat met klem door te verwijzen naar de afkomst van de strijdkrachten: niet gecreëerd door de politiek maar rechtstreeks afkomstig uit het volk.

² Armed forces component is not formed by political component Merdeka (9 nov 1985). *US Embassy Translation Unit Press Review* (1985)(207)1-2.

³ H. W. Maynard — The role of the Indonesian armed forces, in: E.A. Olsen en S. Jurika jr. — *The armed forces in contemporary Asian societies*. Westview Press, Boulder/Londen (1986)184.

⁴ T. B. Simatupang — The role of the military in stabilization of Southeast Asian nations, with special focus on Indonesia, in: *Southeast Asia in the modern world*. Otto Harassowitz, Wiesbaden (1972)27.

⁵ Soeharto, in: *Soeharto, Pikiran, ucapan dan tindakan*.

De Indonesische strijdkrachten zijn verhoudingsgewijze vrij klein en voornamelijk gericht op, en uitgerust voor een interne taak. Het budget is wat ondoorzichtig omdat behalve de overheidsbegroting de krijgsmacht ook nog andere geldbronnen bezit, zoals deelnemingen in industriële bedrijven, hotels en landbouwcorporaties. Volgens de officiële cijfers schommelen de defensieuitgaven rond 13% van de totale overheidsuitgaven, hetgeen betekent dat de dominante positie van de strijdkrachten in Indonesië niet tot uitdrukking komt in het budget.

De totale sterkte van de parate strijdkrachten, excl. de Indonesische Staatspolitie (die overigens wel tot de strijdkrachten behoort), bedraagt ca. 285.000. De landstrijdkrachten zijn verreweg het grootste en dominerende krijgsmachtdeel met een sterkte van ca. 215.000 man, opgebouwd uit een fijnmazige territoriale organisatie en een strategische reserve. De territoriale organisatie omvat tien gebiedscommando's die enigszins vergelijkbaar zijn met het Nederlandse Nationaal Territoriaal Commando. Deze zijn weer onderverdeeld in provinciale militaire commando's die op hun beurt bestaan uit districtscommando's. Deze laatste hebben vertakkingen tot het laagste civiel-bestuursniveau.

De strategische reserve vormt het mobielere deel van de landstrijdkrachten en bestaat o.m. uit drie divisiestaven, een lichte brigade, drie infanteriebrigades, drie luchthandingsbrigades, veldartillerie, luchtdoelartillerie en genie. De beschikbare tanks en pantservoertuigen zijn deels nog afkomstig uit de Sovjet-Unie (vóór 1965) en voorts deels afkomstig van de Koninklijke landmacht (AMX-13). Verder kent Indonesië een paramilitaire civiele-verdedigingsorganisatie ter sterkte van enkele honderdduizenden mensen met een taak die sterk is gericht op handhaving van lokale veiligheid en stabiliteit. In de huidige situatie zijn alleen in Oost-Timor de leden van deze organisatie bewapend.

De Indonesische marine heeft een sterkte van ca. 43.000 incl. een 1000 man sterke marineluchtvaart en 12.000 mariniers. De vloot wordt gedomineerd door de voormalige Van Speijkklasse-fregatten van de Koninklijke marine waarvan het zesde en laatste op 1 november 1990 is overgedragen. Voorts beschikt men o.m. over drie in Nederland gebouwde korvetten van de Fatahillahklasse en

twee mijnenjagers van de Alkmaarklasse. Verder nog een aantal schepen van Britse, Amerikaanse, Russische en Duitse komaf. Er zijn twee operationele commando's: de Westelijke vloot met het hoofdkwartier in Jakarta en de Oostelijke vloot in Soerabaja.

De Indonesische luchtmacht is met ca. 24.000 mensen het kleinste krijgsmachtdeel en beschikt over o.a. vier transportsquadrons, drie helikoptersquadrons, een squadron F-16 (12 stuks), twee squadrons A-4 en een squadron F-5. De luchttransportcapaciteit met o.m. ca. 20 C-130-vliegtuigen is begrijpelijkerwijze in dit grote land vrij fors ontwikkeld. Een aantal vliegtuig- en helikoptertypes wordt in Indonesië geheel of gedeeltelijk gebouwd of geassembleerd (o.m. CASA en BO-105).

De organisatie, de structuur en de slagorde van de strijdkrachten duiden op een primair interne rol. Bij een eventuele grootschalige aanval van buitenaf bestaan er min of meer uitgewerkte ideeën voor een volksdefensie op guerrillabasis.

Veiligheid

De interne veiligheid wordt volgens de leiders van het land nog steeds bedreigd door communistische elementen die, ondanks een verbod op de Indonesische communistische partij, ondergronds nog voortdurend actief zouden zijn in hun streven naar een communistische overheersing. De afrekening vanaf het eind van 1965, waarbij honderdduizenden slachtoffers vielen, en de heropvoeding in de jaren daarna van door het communisme geïnfecteerden zouden derhalve als niet geheel effectief dienen te worden aangemerkt. Eén recente redenering is dat in Oost-Europa het communisme weliswaar heeft bewezen ondeugdelijk te zijn, omdat het daar reeds ontwikkelde landen betrof, maar in ontwikkelingslanden zou het communisme nog steeds zijn aantrekkingskracht niet hebben verloren. De indruk wordt echter niet weggenomen dat het oproepen van een hernieuwd communistisch gevaar tevens een binnenlands bindend element bevat. Intern ondervindt Indonesië aan de „uiteinden” van het land enige spanningen.

In Irian Jaya zijn elementen van de *Organisasi Papua Merdeka* (OPM) periodiek in meer of mindere mate actief in hun streven naar onafhankelijkheid.

De beweging maakt niet de indruk een werkelijke politieke en militaire macht te vormen, maar bindt wel voortdurend troepen om het gebied te controleren.

Een andere bron van onrust is Oost-Timor. Na de terugtrekking van Portugal in het begin van de jaren '70 dreigde Oost-Timor ten prooi te vallen aan een communistisch bewind onder de vlag van het Fretilin. Dit geschiedde nog geen 15 jaar na de verijdeling van een communistische coup in Jakarta. Indonesië achtte dit een bedreiging van de eigen stabiliteit. Na een inval en een volksstemming werd Oost-Timor in 1975 als provincie in de Indonesische eenheidsstaat opgenomen. Restanten van Fretilin en studenten, strevend naar onafhankelijkheid, vormen nog steeds een destabiliserend element, alhoewel van geringe omvang.

Het laatste jaar wordt Aceh (Noord-Sumatra) weer opgeschrikt door een beweging die bindingen zou hebben met de *Aceh Merdeka* (Vrij Aceh)-beweging die ook in het verleden actief was. Hier moet de achterliggende oorzaak worden gezocht in de verdeling van de olierijkdommen van Aceh terwijl ook etnische en religieuze gevoelens zeker een rol spelen. Een direct gevaar voor de stabiliteit van het land vormt ze niet, maar ook hier worden troepen gebonden. Om de eenheidsstaat te verdedigen treden de Indonesische strijdkrachten in die gebieden veelal fors op.

Een *tour d'horizon* langs de belangrijkste landen die zich in de regio manifesteren verschaft inzicht in een potentiële dreiging voor Indonesië en Asean.

De Verenigde Staten

De VS zijn sinds de Tweede Wereldoorlog prominent in de regio aanwezig met als oorspronkelijk doel een dam op te werpen tegen een in Zuidoost-Azië dreigende uitbreiding van het communisme („dominotheorie”). Die heeft zich met name in Zuid-Korea gemanifesteerd waar ook na het einde van het gewapende Noord-Zuidconflict aanzienlijke Amerikaanse strijdkrachten gestationeerd bleven. De Amerikaanse aanwezigheid in Zuid-Vietnam is weggevallen en over de beide Amerikaanse bases in de Filippijnen (vlootbasis Subic Bay en luchtmachtbasis Clark) waarvan het con-

tract in september 1991 afliep, is langdurig onderhandeld. Het zag ernaar uit dat op het laatste moment overeenstemming zou komen over een voorlopige verlenging van het Amerikaanse gebruik van beide bases, maar door de recente vulkaanuitbarsting waarbij een aanzienlijk deel van de infrastructuur van de bases onbruikbaar werd, is de Amerikaanse interesse danig teruggelopen. Inmiddels heeft de Filipijnse regering met geringe meerderheid besloten het contract met de VS niet te verlengen.

Op 13 november 1990 zijn de VS en Singapore overeengekomen dat, als een bijdrage aan de stabiliteit in de regio, Amerikaanse vliegtuigen verscheidene malen per jaar enkele weken zullen oefenen vanaf vliegvelden in Singapore en dat tevens het aantal en de verblijfsduur van Amerikaanse marineschepen in Singapore zullen worden uitgebreid.

Volgens onbevestigde berichten zouden de VS pogingen enige havenfaciliteiten in Indonesië te verkrijgen, maar dat zal in Indonesië ongetwijfeld politiek heel moeilijk liggen.

Sovjet-Unie

De Sovjet-Unie is, voornamelijk maritiem, nog prominent in de regio aanwezig. Men beschikt met Cam Rahn en Danang in Vietnam over moderne, indertijd door de Amerikanen aangelegde bases. Het aantal schepen in de Pacific-vloot is de laatste jaren verminderd, maar er heeft een sterke kwalitatieve verbetering plaatsgevonden door vervanging van verouderde schepen. Land- en luchtstrijdkrachten vinden wij voornamelijk tegenover Japan en Korea. Hier valt een sterke kwalitatieve verbetering van de luchtstrijdkrachten op. Al met al een macht van betekenis maar door omvang en dislokatie geen directe bedreiging voor Zuidoost-Azië.

Volksrepubliek China

In China zijn na de militaire acties tegen Vietnam in februari/maart 1979, waarbij het leger in drie weken tijds ca. 65.000 man en ca. 30% van zijn tanks verloor, de strijdkrachten drastisch gereorganiseerd. In de eerste helft van de jaren '80 werd het defensiebudget met 30% verminderd en de mi-

litaire invloed in het staatsapparaat werd sterk ingeperkt. De strijdkrachten werden tegelijkertijd kleiner en professioneler. Dat alles werd mogelijk gemaakt door de verminderde spanningen met de Sovjet-Unie. Niettemin is er een aantal potentiële brandhaarden, veroorzaakt door omstreden eilandengroepen in de Zuidchinese Zee, de Spratleys- en de Paracel-eilanden. Deze bevatten winbare oliebronnen, evenals gas en mineralen, en worden behalve door China ook opgeëist door de Socialistische Republiek Vietnam, Maleisië, de Filipijnen, Taiwan en Broenei. Vietnam heeft een garnizoen van in totaal 350 militairen op een aantal eilanden en heeft onlangs aangekondigd een TV-satellietontvanger te zullen installeren zodat de troepen rechtstreeks TV-beelden uit Vietnam kunnen ontvangen. Deze actie wordt in brede kring beschouwd als een poging de Vietnamese aanwezigheid een permanent karakter te geven.

Om dezelfde redenen heeft Maleisië aangekondigd op korte termijn op een van de eilanden een toeristenoord te openen. De Chinese president verklaarde in juni 1991 in Jakarta dat China ter vermindering van de spanningen bereid is een discussie aan te gaan, echter uitgaande van een onvoorwaardelijke Chinese soevereiniteit over de betwiste eilandengroepen. De Indonesische minister van buitenlandse zaken, Ali Alatas, tracht in deze potentiële brandhaard een bemiddelende rol te spelen. De diplomatieke betrekkingen tussen Indonesië en China werden als gevolg van de communistische coup poging in 1965 verbroken doch zijn in 1990 hersteld. Door het enorme mensenpotentieel blijft China voor de regio een sluimerende dreiging, voorshands echter eerder ideologisch dan militair.

Japan

Japan, alhoewel geografisch op aanzienlijke afstand, speelt door zijn economische macht een rol van betekenis in Indonesië en voor de gehele Asean. Het land is voor zijn energie- en grondstoffenvoorziening nagenoeg volledig afhankelijk van import. Deze vindt voor verreweg het grootste deel over zee plaats. De olie uit het Midden-Oosten gaat via de Straat van Malakka of, als de diepgang van de tankers te groot is, via de diepe zeegaten in de Noesätenggara-eilandengroep. Gemid-

deld bevindt zich op elke 20 mijl een olietanker uit het Midden-Oosten op weg naar Japan. Voor zijn defensie beperkt Japan zich tot een wettelijk vastgelegde 1000-mijlszone, maar wat gebeurt er als de olie- en grondstofvoorziening in gevaar komt indien bv. de VS zich geheel of gedeeltelijk uit de regio zouden terugtrekken? Discussies over een terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Japan, Zuid-Korea en de Filipijnen doemen steeds weer op. De olievoorziening is voor Japan dermate belangrijk dat een (militaire) reactie op een dreigende verstoring van de bevoorrading onvermijdelijk lijkt. De Japanse markt neemt voor haar rekening: 50% van alle export uit Indonesië, 70% van Broenei, 23% van Maleisië, 20% van de Filipijnen en 10% van Singapore. Daarmee is Japan verreweg de grootste handelspartner van de Asean. Tevens is het de grootste buitenlandse investeerder in Indonesië.

India

Met ruim 800 miljoen inwoners is India een potentiële grootmacht. Het land heeft een aantal etnische problemen die met enige regelmaat tot uitbarsting komen. Behalve de grote meerderheid van Hindoes wonen er in India ruim 120 miljoen moslims waarmee India na Indonesië de grootste moslimpopulatie ter wereld herbergt. India heeft een aanzienlijk deel van zijn meer dan 1 miljoen man tellende strijdkrachten nodig om de interne problemen enigszins de baas te kunnen blijven; voorts vergt de confrontatie met Pakistan een voortdurende troepenmacht aan de gemeenschappelijke grens. Met de beide voormalige Britse carriers Hermes en Glory beschikt men over een potentiële offensieve maritieme macht. India is in een nucleaire race gewikkeld met Pakis-

tan waarbij beide landen zich op 27 januari 1991 bij verdrag hebben vastgelegd op het niet uitschakelen van elkaars nucleaire installaties. India lijkt de race te leiden en beschikt in aanleg ook over overbrengingsmiddelen met een reikwijdte van ca. 5000 km. Hiermee zouden niet alleen alle delen van Pakistan, maar ook een aantal Indonesische eilanden kunnen worden bereikt. Terwijl de delegatie uit Maleisië tijdens de *Pacific Security Conference* te Singapore in 1990 wees op de potentiële dreiging vanuit India, verklaarde de Indonesische delegatie bij die gelegenheid India niet als een potentiële dreiging voor de Indonesische archipel te beschouwen.

Conclusie

Indonesië beleeft een periode van economische opbouw met aanzienlijke groeicijfers. Men heeft kans gezien het aandeel van aardolieproducten in de totale export te reduceren tot minder dan 50%. De groeiende welvaart is echter ongelijk verdeeld over de verschillende regio's en binnen die regio's over de verschillende bevolkingsgroepen. In sociaal en politiek opzicht blijven de ontwikkelingen achter bij de economische ontwikkeling. Er is een aantal min of meer sluimerende etnische spanningsvelden.

Uit het voorgaande volgt een potentiële interne dreiging die zich zou kunnen manifesteren in destabilisatie van de Indonesische samenleving met desastreuze gevolgen voor de welvaart en het welzijn van de bevolking. De strijdkrachten zien dan ook als voornaamste taak het verzekeren van de interne stabiliteit. Een grote externe dreiging wordt niet onderkend. Er is weliswaar een aantal potentiële frictiepunten op het gebied van territo-

---

Literatuur

- E. Hey en A. W. Koers — *The international law of the sea* (Proc. Seminar, Jakarta, aug 1983). Neth. Inst. of Transport, Rijswijk (1984).
M. Ayoob en C.-A. Samudavinija — *Leadership perceptions and national security*. Inst. of Southeast Asian Studies, Singapore (1989).
R. O. Tilman — *Southeast Asia and the enemy beyond*. Inst. of Southeast Asian Studies, Singapore/Westview Press, Boulder/Londen (1987).
L. Joo-Jock — *Geo-strategy and the South China Sea ba-*

- sin*. Inst. of Southeast Asian Studies/Singapore Univ. Press, Singapore (1979).
H. H. Indorf — *Impediments to regionalism in Southeast Asia*. Inst. of Southeast Asian Studies, Singapore (1984).
S. Chee e.v.a. — *Leadership and security in Southeast Asia; institutional aspects*. Singapore (1990).
Security of the sea lanes of Asia (Bangkok, Thailand, 1986). Int. Security Council, New York (1987).
Security policy in East Asia; a politico-military assessment. Int. Security Council, New York (1988).

Indisch intermezzo

Geschiedenis van de Nederlanders in Indonesië, o.r.v. dr. P.J. Drooglever, 135 blz., geïll. Uitg.: De Bataafsche Leeuw, Amsterdam, 1991. Prijs: f 29,90. ISBN: 90.6707.290.7

Dit jaar wordt herdacht dat 50 jaar geleden Nederlands-Indië werd bezet door Japanse troepen. Daarmee kwam een einde aan de overheersende rol die Nederland ongeveer 350 jaar in deze tropische archipel had vervuld. Vanuit een lange-termijnperspectief bezien mogen wij dan ook spreken van een „Indisch intermezzo”, zoals de titel van deze uitgave luidt. Dat intermezzo eindigde voor vele Nederlanders, met name de ca. 300.000 die toen in Indië leefden, op een dramatische wijze. Wat de Indonesiërs in 1945 als vrijheid begroetten, betekende voor de Nederlandse ingezetenen uiteindelijk verbanning. Het verwerken van dat drama door vergeten of verdringen blijkt voor tallozen na 50 jaren niet tot een afronding te zijn gekomen. Integendeel, het blijkt dat meer dan voorheen de zg. Indische samenleving tot georganiseerd optreden in de openbaarheid overgaat.

Nu de oudste generatie gerepatrieerden uitsterft gaat de geschiedschrijving de belangrijkste bron

worden van feitelijke informatie. Dit boek geeft een beknopt maar desalniettemin compleet overzicht over de geschiedenis van de Nederlanders in Indonesië. Acht auteurs, in meerderheid historici, geven ieder een schets van het Indische tijdperk; zij richten zich met name op de leefomstandigheden van de Nederlanders in „de Oost”. De eerste twee hoofdstukken geven in vogelvlucht de geschiedenis tot aan het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Geconstateerd wordt dat in de 20e eeuw geleidelijk uitvoering werd gegeven aan een ethisch emancipatieprogramma voor de autochtone bevolking, zonder dat haar feitelijke politieke invloed werd verleend. Twee hoofdstukken beschrijven de oorlog tegen Japan en de Japanse bezettingspolitiek t.a.v. de Nederlanders en Indo-Europeanen. Het laatste paneel van het drieluik

betreft de *bersiap*, de korte explosie van geweld waarmee de onafhankelijkheidsstrijd door de Indonesiërs werd ingezet en de processen van dekolonisatie en desintegratie van de Indische samenleving: ongeveer 280.000 Nederlanders repatrieerden naar het vaderland. Verdienstelijk is de genuanceerde aandacht voor de positie van de specifieke bevolkingsgroep van de Indo-Europeanen.

Deze publikatie is een bundeling van voordrachten van een weekendcursus, georganiseerd door de Stichting Pelita, die aan gerepatrieerden maatschappelijke hulp verleent.

Het boekje is zakelijk geschreven en prettig leesbaar. Het levert in kort bestek veel feiten en een goed inzicht in de samenhangen daartussen. Literatuuroverzichten nodigen uit tot een verdere verdieping.

drs. Ch.F. TURPIJN, kol mpsd

Klein woordenboek van de Golfcrisis

door M. Pam, 122 blz. Uitg.: Bert Bakker, Amsterdam, 1991. Prijs: f 14,90. ISBN: 90.351.1061.7

De lezers van de Militaire Spectator zijn qualitate qua doorgaans goed geschoold in het gebruik van militaire begrippen en afkortingen. Ik

acht het niet onwaarschijnlijk dat militairen zelfs aan de bron van afkortingen hebben gestaan. Als tijd een schaars goed is — en dat is hij als militairen hun ultieme taak moeten volbrengen — ontstaat de telegramstijl. Een stijl die in volle vreedstijd wordt gecontinueerd en zelfs verder opbloeit. Schoolvoorbeeld is ongetwijfeld de NAVO-organisatie met haar ontelbare, voor leken onleesbare, reeksen afkortingen en begrippen.

Slot van blz. 237

riale aanspraken maar de kans dat deze zullen escaleren tot een grootschalig conflict is uiterst gering. De Asean verschaft een zekere mate van regionale stabiliteit, waaraan de militaire aanwezigheid van de VS ongetwijfeld ook bijdraagt.

Samenvattend is mijn oordeel dat Indonesië zich in alle opzichten gunstig kan ontwikkelen, mits men de min of meer sluimerende interne problemen weet te veronzijdigen en er geen onverwachte externe verstoring optreedt.

[Artikel afgesloten op 15 oktober 1991]

Leken zullen zich doorgaans ook niet zo druk maken om hun gemis aan kennis over militaire zaken. Totdat de oorlog uitbreekt en het oorlogsnieuws de absolute prioriteit van de media opeist. Dan krijgt men als het ware niet genoeg deskundigen aangesleept om hun geheimzinnige met acronyemen verzadigde vak uit te leggen. Zo ook tijdens de Golfcrisis en vervolgens de oorlog. Ter opvulling van deze lacune heeft schr. een verklarend woordenboek uitgegeven. Hij was er overigens snel bij, want zijn inventarisatie is al op 28 februari 1991 afgesloten, enkele dagen voor de wapenstilstand. Gelet op de grote stroom nabeschouwingen en boeken over de Golfoorlog die nu pas goed op gang komt blijft de behoefte aan een dergelijk woordenboek actueel.

Pam vermeldt dat hij tijdens de Golfcrisis, al lezende, luisterende en vooral naar CNN kijkende, een bestand in zijn tekstverwerker maakte met eigenaardigheden in het militaire-taalgebruik. Hij kwam tot 1001 woorden, uitdrukkingen en begrippen. Hij pretendeert geen volledigheid maar komt daar m.i. toch wel dichtbij. Bovendien verschaft het woordenboekje veel meer dan alleen militaire begrippen; politieke zaken en personen komen ook aan de beurt. Indien u nog niet wist dat *Vigipirate* de codenaam was voor de operatie die Frankrijk tijdens de oorlog moest beschermen tegen terroristische aanvallen, dan biedt schr. u de helpende hand. Insiders zullen echter ook fouten en tekortkomingen opmerken. Zo stelt schr. onder het kopje „Patriot” dat Nederland één raket afschoot n.a.v. een lichtkogel van een Turkse soldaat. In de *fog of war* ontstaan al-

tijd ongefundeerde geruchten; t.a.v. dit voorval hebben de media toch redelijk correct het optreden van door de elektronica zelf gegenereerde *false targets* gemeld, waardoor in de *automatic mode* overigens niet één maar twee raketten zijn afgevuurd. Ook is de AH-1 Cobra niet een gevechtshelikopter van de Amerikaanse marine maar van het

leger en de F-14 Tomcat is alleen geschikt voor luchtverdediging en niet voor het aanvallen van gronddoelen. Ondanks deze voor ingewijden, zoals het MS-publiek, onvolkomenheden geeft dit woordenboek toch een compact overzicht van de kernbegrippen uit deze recente oorlog. Niet onmisbaar, wèl interessant. B.A.C. DROSTE, cdre KLU

Vragen naar de onbekende weg

Kernproblemen van de internationale betrekkingen, o.r.v. S. Rozemond en J.G. Siccama, 232 blz. Uitg.: Van Gorcum & Comp. bv, Assen, 1990. Prijs: f 45,-. ISBN: 90.232.2595.3

Een samenvatting geven van een boek waarin maar liefst 25 essays zijn opgenomen is een onmogelijke opgave. Dat geldt te meer indien de gemeenschappelijke noemer zoiets omvangrijks is als „de internationale betrekkingen”. Daaraan zal ik mij dus in deze bespreking niet wagen, doch enkele in mijn ogen sailante items selecteren en wat algemene eigenschappen van het boek als geheel vermelden.

Dit boek is verschenen t.g.v. het afscheid van de heer Neuman als directeur van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen (NIBB) „Clingendael”. Zijn afscheid is — zoals C.A. van der Klaauw (voorzitter van de Raad van Toezicht) in zijn voorwoord aangeeft — aangegrepen om een aantal medewerkers en vrienden van „Clingendael” ieder een indringende en lastige vraag voor te leggen, met het verzoek daarop een eigen

licht te werpen. Het doel is de meningsvorming over internationale vraagstukken te verdiepen. Deze benadering heeft geleid tot een zwakker aspect van het boek: de onderwerpen lijken meer gekozen op basis van de specifieke deskundigheid van de desbetreffende persoon, dan op basis van de wens te komen tot een uitgebalanceerde weergave van alle facetten van de internationale politiek. Zo kan men zich bv. afvragen of de mening van de r.-k. kerk over de beperkte kernoorlog (van de hand van bisschop R.Ph. Bär) niet in relatie zou moeten zijn gebracht met de meningen van andere kerkelijke groeperingen over dit vraagstuk. Ook de aandacht voor Duitsland in het essay „Het a,b,c,d, van de Duitse kwestie: een uitweg uit dilemma's en aporieën?” (door M.C. Brands) vraagt bijna automatisch om tegenhangers over Frankrijk en Groot-Brittannië. Tenslotte kan de vraag „Is er nog een taak voor zee strijdkrachten in de jaren '90?” (door C. Homan) met evenveel recht worden gesteld voor andere delen van de krijgsmacht. Het zojuist genoemde gemis aan balans wordt overigens redelijk gecompenseerd door de verscheidenheid aan essays. De (schijnbaar) willekeurige selectie van onderwerpen heeft ook ertoe

geleid dat vrijwel iedereen wel iets van zijn gading kan vinden.

De schrijvers zijn bekenden uit de Nederlandse wereld der internationale betrekkingen. De meesten hebben hun sporen reeds lang verdiend. Dat staat natuurlijk borg voor een hoog gehalte van de inhoud van hun werk. Dat sprake is van meer dan alleen maar een vluchtige beschouwing van wetenswaardigheden blijkt bv. uit het essay van B.R.A. van den Bos met de titel „Blijft de Europese Gemeenschap ondemocratisch?”. Zijn uiteenzetting over de supranationale of federale structuur van Europa en, in combinatie daarmee, zijn visie op de toekomst kon gedurende de „Maastricht-periode” dienen als leidraad voor het beoordelen van allerlei (nationale) standpunten. Wie tamelijk snel, maar diepgaand genoeg, kennis wil nemen van de huidige (en waarschijnlijk ook toekomstige) Europese problematiek komt met dit essay een heel eind. Zeker als men tevens de moeite neemt om het artikel van F.A.M. Alting van Geusau („Kentering zonder wapengeweld: zal de nieuwe Europese orde nog een veiligheidsprobleem kennen?”) te lezen krijgt men een goed inzicht in het wel en wee van de Europese politiek.

Daarmee is overigens niet gesteld dat de inhoud van de essays onaanvechtbaar zouden zijn. Dit essay van Alting van Geusau bv. constateert n.m.m. wat erg snel dat . . . *veiligheidsexperts en strategen, die in de naoorlogse periode in zo belangrijke mate het denken over veiligheid en politieke verhoudingen beheerst hebben, enige tijd op de achtergrond kunnen blijven om zich te bezinnen op de fundamentele veranderingen die Europa sinds 1989 doormaakt.* Aannemende dat de schrijver met „enige tijd” méér bedoelt dan de twee jaren die sinds 1989 zijn verstreken, wordt zijn stelling niet gedragen door de hedendaagse praktijk. Zelfs als hij zijn stelling uitsluitend bedoelt voor, naar binnen gerichte, Europese veiligheidsproblemen, is de huidige situatie in Joegoslavië en ook binnen het Gemeenbest van Onafhankelijke Staten (GOS), niet direct geruststellend.

Voorts is het de vraag of de veiligheidssituatie buiten de Europese context, naar objectieve maatstaven, zozeer is verbeterd. Juist het — door hemzelf gesignaleerde — ontbreken van een Europees veiligheidsstelsel maakt dat ook veiligheidsexperts een rol moeten blijven spelen. Veiligheid heeft immers vele facetten. Deze „brede” veiligheid is dus gebaseerd op meer dan uitsluitend militair vermogen. De vooronderstelling dat de veiligheidsexperts uitsluitend oog hebben voor, en kunnen omgaan met, de militaire facetten van de veiligheid zou blijken geven van een (onterechte) onderwaardering van hun kunnen.

Uit het voorgaande zou de indruk kunnen ontstaan dat de bundel zich voornamelijk richt op Europa. Maar ook de VN, Zuid-Afrika, de vredesbeweging, mensenrechten in

Indonesië, de Amerikaanse militaire aanwezigheid in Europa, natuurlijk de (voormalige) Sovjet-Unie en zelfs een onderwerp als de „non-provocatieve defensie” komen aan de orde.

Ondanks de duizelingwekkende snelheid waarmee de internationale ontwikkelingen zich aan ons hebben gepresenteerd, is de inhoud van deze bundel slechts ten dele achterhaald. Dat getuigt van „ware” kennis van zaken bij de auteurs. Het geeft ook aan dat wij best een beetje trots mogen zijn op „ons” Instituut Clingendael. Wie een referentiekader wil vormen van waaruit de toekomst van de internationale betrekkingen kan worden beschouwd, doet er goed aan dit boek met de nodige aandacht door te nemen.

J.F.W. VAN ANGEREN, Ikol KLU

Langs wal en bastion

Hoogtepunten uit de Nederlandse vestingbouw, door J.P.C.M. van Hoof, 191 blz., geïll. Uitg.: Matrijs, Utrecht, 1992. Prijs: f 49,90. ISBN: 90.5345.008.4

Ter gelegenheid van het 100-jarige bestaan van de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf in 1991 en de geboorte van de vestingbouwkundige Menno van Coehoorn 350 jaar geleden is door Van Hoof, als medewerker van deze sectie, een boek geschreven over de vestingbouw in Nederland. De meeste ruimte is gereserveerd voor de beschrijving van acht vestingen en drie verdedigingslijnes. In de beschrijvingen zijn tevens loop- en fietsroutes opgenomen, die een eventueel bezoek kunnen vergemakkelijken. Voorafgaande aan deze beschrijvingen is schr. ingegaan op de rol van de vestingwerken, waarbij aandacht is besteed aan de ontwikkeling ervan in de loop der tijden, met name de periode tussen de 16e en 20e eeuw. Het hoofdstuk over de ontwikkeling bevat tevens een korte uitleg van de functie van de verschillende elementen, die in de vestingbouwkunde werden toegepast.

In het laatste hoofdstuk worden de daarbij gebruikte benamingen in alfabetische volgorde nog eens verklaard.

Bij de keuze van de beschreven vestingen heeft Van Hoof de voorkeur gegeven aan plaatsen, waarvan de vestingwerken — al dan niet na restauratie — een goed beeld geven van toepassingen van de eerder beschreven ontwikkelingen. Van de verschillende lijnes die in de eerste hoofdstukken zijn vermeld, worden er slechts drie behandeld. Ondanks dit geringe aantal kan het als voldoende worden beschouwd om een indruk te krijgen van de ontwikkeling in de bouw van verdedigingslijnes.

De combinatie van tekst, kaartjes, foto's en tekeningen heeft het boek tot een aantrekkelijk geheel gemaakt. Het nodigt uit tot lezen en tot een bezoek. Wie een bezoek wil brengen aan een van de beschreven objecten kan beter een fotokopie maken dan het hele boek meenemen!

Het boek is geschreven voor de geïnteresseerde leek en heeft niet de pretentie een handboek te zijn. Het overzicht van de ontwikkelingen in de vestingbouw in Nederland is daarom globaal gebleven. Beschrijvingen van ontwikkelingen in

andere landen en de invloed ervan op de Nederlandse situatie zal men niet of nauwelijks aantreffen.

Hoe snel de routebeschrijvingen hun actualiteit zullen verliezen als gevolg van het wijzigen van straatnamen, stadsuitbreidingen en -vernieuwingen e.d., moet de tijd leren. Helaas is geen ruimte gevonden voor een (globaal) overzicht van andere belangrijke vestingwerken in Nederland. De potentiële bezoeker weet daardoor niet of dichterbij de woonplaats een ander, ook interessant, vestingwerk aanwezig en te

bezoeken is. Overigens zou dat ongetwijfeld tot een aanzienlijk hogere prijs van het boek hebben geleid. Het initiatief om de vestingbouw in Nederland onder de aandacht van een breder publiek te brengen verdient echter waardering en heeft een fraai boek opgeleverd, dat ongetwijfeld op veel belangstelling mag rekenen.

(Voor medewerkers van het ministerie van defensie kost het boek f 30,-, mits afgehaald bij de Sectie Militaire Geschiedenis.)

T. DE KRUIJF, genm gn

Makers of nuclear strategy

o.r.v. J. Bayliss en J. Garnett, 206 blz. Uitg.: Pinter Publishers, Londen, 1991. Prijs: £ 38,50. ISBN: 1.85567.025.9

In dit boek worden d.m.v. essays de belangrijkste publikaties van een aantal schrijvers belicht en daarmee de ontwikkeling van het strategische denken in de wereld. De essays analyseren de ideeën van een aantal westerse analisten alsmede van een vertegenwoordiger uit de voormalige Sovjet-Unie.

Bernard Brodie redigeerde in 1946 het boek „The absolute weapon: atomic power and world order”. Daarin worden voor het eerst nucleaire afschrikking en het Amerikaanse denken erover belicht. Hij opende daarmee het mondiale debat over de rol van atoomwapens in het veiligheidsbeleid. In een periode waarin *massive retaliation* gold, pleitte hij voor *limited war*. Hoewel hij geen directe invloed had, moet hij worden gezien als iemand aan de zijlijn die meer dan 30 jaar anderen stimuleerde tot nadenken over nucleaire strategie. Albert Wohlstetter had in de jaren '50 en '60 meer invloed op de Amerikaanse nucleaire politiek. In diverse artikelen toonde hij in 1951 de kwetsbaarheid aan van het „Strategic Air Command”, waarna de USAF prompt de verspreiding van bommenwerpers en de bescherming van vliegbases organiseerde. Daarmee was het on-

derscheid tussen *first-strike* en *second-strike capability* geboren. Verder introduceerde hij als eerste het begrip geloofwaardigheid, dat naast *capability* van belang is voor een afschrikkingstheorie. Herman Kahn was een van de meest controversiële nucleaire strategen. Niet zozeer om zijn ideeën, als wel vanwege de manier waarop hij ze aan de man bracht, nl. „recht voor zijn raap”. Het essay behandelt de 3 typen afschrikking die hij onderscheidde. Kahn had een grote bijdrage in de discussie over het escalatieproces. Hij propageerde een *no-first-use strategy*, mits de conventionele bewapening zou worden verbeterd. Ook Thomas Schelling was een belangrijke denker inzake het escalatieproces. Hij zag aan het begin van een militair conflict (als nucleaire afschrikking had gefaald) toch mogelijkheden om een totale nucleaire oorlog te voorkomen. Zoals de meeste in deze uitgave beschreven Amerikanen was hij tegenstander van de *massive retaliation* en geloofde in een beperkte (nucleaire) oorlog. Henry Kissinger krijgt een negatieve beoordeling. Hij waaide met alle winden mee en borduurde slechts voort op andermans ideeën. Hij is dan ook meer een gebruiker dan een bedenker van nucleaire strategie.

Uit de Europese hoek worden o.m. de Engelsen Anthony Buzzard en P.M.S. Blackett beschreven. Eerstgenoemde kritiseerde als een der eersten (nog vóór sommige Amerikanen) de *massive retaliation*-doctrine. Ook hij vond dat nucleaire

wapens in een beperkt conflict inzetbaar waren. Toch had hij, in tegenstelling tot Blackett, weinig invloed. Deze was het óók oneens met de *massive retaliation* maar stond tevens sceptisch tegenover de alternatieven van zijn Amerikaanse collega's. Zo vond hij dat de discussie zich moest richten op de vraag hoe weinig nucleaire wapens nodig zijn voor een afschrikkingstrategie. In feite was hij een vroege voorstander van de *existential deterrence*.

De Fransman André Beaufre zag wel heil in het onderbrengen van nucleaire wapens in een bondgenootschap, maar vond dat de landen onafhankelijk daarover moesten kunnen beschikken. Deze gedachte reflecteert sinds de jaren '60 de Franse nucleaire politiek. Verder meende hij dat zijn tijdgenoten zich bezighielden met een strategie, waarbij militaire aspecten het belangrijkste waren. Hij zag meer in een „totale strategie”, waarbij ook politieke, economische en culturele aspecten van belang zijn.

Het boek eindigt met een essay over het strategische denken in het Sovjet-Unie van de jaren '60, en wel door een bespreking van het boek „Military strategy”, geschreven onder leiding van Sokolovski. Ondanks de ontwikkeling van het atoomwapen veranderde het klassieke militaire doel, vernietiging van de vijandelijke militaire macht d.m.v. een totale oorlog, niet. Het boek kwam tot stand in een periode dat in de Sovjet-Unie verschil van mening bestond over de vraag hoe nucleaire wapens in een militaire strategie pasten. In feite was het boek een compromis tussen de verschillende opvattingen. Het bevatte een aantal strijdigheden en de waarde moet niet zozeer worden gezocht in het blijvende karakter (integendeel!), maar meer in het feit dat in de Sovjet-Unie een debat over een te voeren Sovjetrussische strategie ontstond. Het was dus de aanleiding tot een ander denken. Richtte de Sovjetrussische militaire doctrine zich eerst op de voorbereiding op oorlog en het voeren ervan (met nucleaire wapens), later had zij meer een minimalistische visie.

Nu de Koude Oorlog is beëindigd,

maken de ideeën die door de besproken nucleaire analisten zijn uitgewerkt een tamelijk ouderwetse en soms bekrompen indruk. In de toekomst zal het moeilijk zijn de obsessie voor het atoomwapen te begrijpen dat zo'n grote invloed op de Oost-Westrelatie had. Dat moet in het achterhoofd van de redacteurs hebben gespeeld bij de samenstelling van dit boek. De essays geven een goed overzicht van de denkbelden die vooraanstaande strategen tijdens de Koude Oorlog ontwikkelden en die daarmee een stempel drukten op de formulering van het Westerse veiligheidsbeleid.

De titel van het boek doet natuurlijk meteen denken aan de klassieker „Makers of modern strategy” van Peter Paret. Wie dat boek opslaat bij de hoofdstukken over nu-

cleaire strategie komt al snel tot de conclusie dat deze materie daar in hoofdlijnen ook is beschreven. In vergelijking tot dat boek heeft *Makers of nuclear strategy* twee verdiensten. In de eerste plaats gaat het wat dieper op achtergronden in en ten tweede is apart ruimte gereserveerd voor het Sovjetrussische strategische denken. Jammer dat de keuze viel op iemand wiens denken uiteindelijk werd losgelaten, tenzij de redacteurs de bewapeningswedloop uit de jaren '70 willen verklaren. Dit boek moet worden gezien als een aanvulling op bestaande literatuur en kan door studenten worden gebruikt als verdieping van kennis over een onderwerp dat ruim 40 jaar een belangrijke rol speelde bij het opstellen van veiligheidspolitiek in de wereld.

M.A. KRAFT VAN ERMEL, maj KLu

Rampenkans en rampenbestrijding

Verkeer over water met consequenties voor aangrenzend land, o.r.v. dr. W. Burggraaf en prof.dr. G. Teitler, 85 blz., geïll. Uitg.: Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Antwerpen, 1991. Prijs: f 29,50. ISBN: 90.313.1210.X

De Cuba-crisis in 1962 wordt over het algemeen beschouwd als een belangrijk keerpunt in de naoorlogse betrekkingen tussen de VS en de Sovjet-Unie. Het wederzijdse besef op de rand van een nucleaire oorlog te hebben gestaan leidde vervolgens tot de ontwikkeling van de conceptie van crisisbeheersing. Baanbrekend wetenschappelijk werk op dit terrein verscheen sindsdien o.a. van de hand van C.F. Hermann (*Crisis in foreign policy: a simulation analysis*, 1969), G.T. Allison (*Essence of decision: explaining the Cuban missile crisis*, 1971) en P. Williams (*Crisis management: confrontation and diplomacy in the nuclear age*, 1976).

Behalve voor dit onderzoek, voornamelijk beperkt tot crisissituaties in de buitenlandse en internationale politiek, blijkt ook toenemende be-

langstelling te constateren voor binnenlandse crises. In ons land heeft vooral het universitaire Leids-Rotterdamse Crisisonderzoeksteam zijn sporen op dit gebied verdiend met onderzoek naar crisisbesluitvorming van de Nederlandse overheid op de drie bestuursniveaus (centrale overheid, provincie en gemeente). Bij binnenlandse crises moet in dit verband vooral worden gedacht aan grootschalige rampen, rellen en gijzelingen (U. Rosenthal — *Rampen, rellen, gijzelingen: crisisbesluitvorming in Nederland*, 1984).

De onderhavige bundel is vooral een bijdrage aan de vergroting van onze kennis en inzicht in rampen die zich t.g.v. verkeer over water in Nederland kunnen voordoen. Gezien onze rol van distributieland en de daaruit voortvloeiende gevoeligheid voor rampen rond vervoersstromen, in het bijzonder die te water, constateren de redacteurs in hun voorwoord terecht dat de behoefte aan onderzoek op dit terrein met de dag groeit. In deze uitgaven zijn de voordrachten en de discussie opgenomen van een over dit onderwerp gehouden studiedag op het KIM, in november 1990. De interdisciplinaire opzet van de bundel, waarin zowel nautische als psychologische en bestuurlijke aspecten

van rampenkans en rampenbestrijding aan de orde komen, spreekt zeer aan.

In de gedegen bijdrage van prof.ir. J.A. Spaans over „Scheepvaart en veiligheid”, steunend op een uitgebreide literatuur, treft men een goed, door vele statistische gegevens ondersteund overzicht van calamiteiten in kust- en binnenwateren aan. In een aantal stellingen bepleit Spaans o.m. herhalingscursussen voor zeevarenden voor een juiste toepassing van het zee-aanvaringsreglement en voor de behandeling van gevaarlijke lading.

Voorts acht hij voor een doelmatig veiligheidsbeheer in de Nederlandse wateren een toegankelijk databestand en een onafhankelijk instituut dat continu onderzoek verricht naar ongevalspatronen, verkeersstromen e.d. een noodzakelijke voorwaarde. Boeiend is de bijdrage van de Leidse hoogleraar in de psychologie W.A. Wagenaar. Zijn uitgangspunt is de overtuiging dat ongelukken in de eerste plaats door mensen worden veroorzaakt. In dit verband maakt hij een aantal behartigenswaardige opmerkingen over het belang van voorschriften, die hij voornamelijk ziet als een juridische maatregel die tot doel heeft een schuldige aan te wijzen. Voor de preventie van ongevallen is, aldus schr., de uitvaardiging van talloze voorschriften van weinig belang. Hij ziet zelf meer in gedragsbeïnvloeding van mensen door ze in een andere technische omgeving te plaatsen die door haar ontwerp uitnodigt tot een veilige werkwijze. Anders gezegd: door een betere technologie kan men mensen de mogelijkheid van technisch mogelijke, maar door mensen onmogelijk geachte ongelukken laten zien opdat ze onmogelijk worden.

De overige bijdragen handelen voornamelijk over de nieuwe opzet van rampenbestrijding in ons land. In de Rampenwet 1985 zijn de bestuurlijke bevoegdheden bij rampenbestrijding neergelegd, terwijl de Brandweerwet 1985 de commandant van de brandweer in beginsel belast met de operationele leiding. Elke gemeente is ingevolge de Rampenwet verplicht plannen te

maken voor rampsituaties. Wat dit laatste betreft stemt de bijdrage van drs. M.J. van Duin, medewerker Leids-Rotterdams Crisisonderzoeksteam, tot weinig optimisme. Op basis van een onderzoek, waarbij gebruik werd gemaakt van variabelen als mate van prioriteit, kans op een ramp, de aanwezigheid van een (nieuw) rampenplan enz., komt Van Duin tot een typologie van 4 gemeenten: de pioniers (4-8%), de licht geëngageerden (17-21%), de afwachters (59-63%) en de nihilisten (12-16%).

De burgemeester van Arnhem (als gemeente behorende tot de pioniers) mr. P. Scholten bepleit in zijn bijdrage heel pragmatisch dat men bij rampenbestrijding zoveel mogelijk de voor normale situaties be-

staande structuren en organisaties moet gebruiken. Dat geldt ook voor de leiding van de burgemeester, waarop deze volgens Scholten ook mag worden aangesproken.

Ook de andere bijdragen aan deze bundel zijn van harte ter lezing aanbevolen, maar gaan de beschikbare ruimte van deze bespreking te buiten. Voor wie in rampenbestrijding is geïnteresseerd acht ik de bundel zonder meer verplichte literatuur. Toch wil ik besluiten met een kleine kritische kanttekening. Voor de volledigheid zou het aanbeveling hebben verdiend in een bijlage de voornaamste bepalingen van relevante juridische regelingen als Rampenwet en Brandweerwet op te nemen.

mr.drs. C. HOMAN, kol marns

Wolters-Noordhoff wereldatlas

344 blz. Uitg.: Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen, 1992.
Prijs: f 149,75.
ISBN: 90.01.96837.6

Deze atlas (afmetingen ca. 27 x 37 cm) bevat behalve de 150 blz. met kaarten nog 42 blz. tekst met landeninformatie en 130 blz. met een register van aardrijkskundige namen. Aanvullend hierop wordt informatie gegeven over de schrijfwijze en de uitspraak van de namen in de belangrijkste taal van een land. Ook de Nederlandse vertaling van afgedrukte anderstalige geografische begrippen is weergegeven.

De kaarten zijn gerangschikt per werelddeel; daaraan gaat een satellietfoto van het desbetreffende werelddeel vooraf. Tevens zijn satellietfoto's van België en Nederland opgenomen. In vergelijking met andere atlassen van overeenkomstig niveau biedt deze zeer veel (plaats-)namen (ruim 120.000, dat is zesmaal zoveel als in de bekende Grote Bosatlas), met als gevolg dat men niet snel vergeefs naar de atlas zal grijpen. Ondanks de kleine schalen zijn de kaarten in het algemeen scherp en overzichtelijk. In combinatie met de hoogteligging, aange-

duid met vrij scherpe kleuren, is voor het reliëf een schaduwraaster toegepast. Dat komt de duidelijkheid zeer ten goede.

Toch moeten enkele kritische opmerkingen worden gemaakt, die overigens niets afdoen aan de waardering voor deze fraaie uitgave. De combinatie van bruin voor het aangeven van bergachtige gebieden en de reliëfaanduiding bemoeilijkt het vinden van de namen. Grenzen zijn op de meeste kaarten aangegeven met een onderbroken zwarte lijn, die is aangevuld met een ruim 2 mm brede, rood gearceerde strook. Bij kleine schalen en kleine landen komen hierdoor de grenzen erg dominant in het kaartbeeld. Een eveneens duidelijke maar minder opvallende aanduiding is te vinden bij de kaarten, die betrekking hebben op Frankrijk. De 0,7 mm brede rode lijn voor de nationale grenzen voldoet uitstekend. Het is jammer, dat deze belijning (die ook in de Grote Bosatlas wordt gebruikt) niet in de gehele atlas is toegepast. Nederland en België zijn elk weergegeven op twee kaarten. In tegenstelling tot verschillende andere kaarten zijn de autosnelwegen met drie lijnen afgebeeld en alle andere opgenomen wegen met twee. Daardoor worden de wegen (te) sterk beklemtoond, terwijl bovendien niet altijd de be-

langrijkere wegen zijn vermeld. Vergeleken met de andere kaarten moeten die waarop België en Nederland zijn afgebeeld, als minder geslaagd worden beschouwd.

Bij het samenstellen van een atlas is de actualiteit steeds een probleem. Deze is afgesloten per 1 augustus 1991; het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) is dus nog aangeduid als Sovjet-Unie. De Baltische landen komen als onafhankelijke staten alleen voor op de kaart met de staatkundige indeling van Europa. Op ten minste vijf andere kaarten worden deze landen geacht nog tot de Sovjet-Unie te behoren. Het probleem van achter raken op de actualiteit hoopt de uitgever op te lossen door tot 1997 elk jaar een gratis nieuwsbrief uit te geven met daarin de recente wijzigingen op geografisch gebied.

Van elk land is een korte beschrijving opgenomen met de belangrijkste geografische en staatkundige gegevens. Deze verhoogt de waarde van de atlas aanzienlijk. Zo wordt bv. verklaard, waarom de ondergang van Nauru dreigt.

Alhoewel enkele kritische opmerkingen zijn gemaakt, moet worden erkend, dat de uitgever een atlas van Nederlandse origine het licht heeft doen zien, die zich in kwaliteit zeker kan meten met andere grote atlassen van veelal buitenlandse oorsprong. In verschillende opzichten steekt deze atlas zelfs erbovenuit. Van militairen wordt een professionele belangstelling verwacht voor zowel de geografie als voor het volgen van de ontwikkelingen in de wereld. Deze atlas kan daarbij een goed hulpmiddel zijn. De ogenschijnlijk hoge prijs wijkt overigens niet af van andere atlassen met een vergelijkbare omvang. Deze atlas is die prijs zeer waard.

T. DE KRUIF, genm gn

